

KRZYSZTOF
FILIPOW

KRZYŻ I MEDAL

NIEPODLEGŁOŚCI

KRZYŻ I MEDAL
NIEPODLEGŁOŚCI

Mennica Państwowa S.A.

rok założenia 1766

ul. Pereca 21
00-958 Warszawa
nowy gmach ul. Żelazna 56
tel. (0 48 2) 65 64 000
fax (0 48 22) 20 52 22
tlx. 81 48 40 mppl
komertel 39 12 12 20

KRZYSZTOF FILIPOW

KRZYŻ I MEDAL NIEPODLEGŁOŚCI

178507
7628

Na okładce:

Gen. bryg. Michał Karaszewicz-Tokarzewski z Krzyżem Niepodległości z Mieczami, mal. S. Batowski.

Brigadier - general Michał Karaszewicz-Tokarzewski with the Cross of Independence with Swords, painted by S. Batowski.

Czyt. Główna: 66896

828.71.9

252315

3521

BIBLIOTEKA GŁÓWNA
Uniwersytetu w Białymstoku

FUW0100564

W-81/2000p

10,-

Aleksandra Piłsudska z córkami.

Alexandra Piłsudski and daughters.

„Na jednej z naszych herbatek zwróciło moją uwagę, że wielu oficerów legionowych udekorowanych jest krzyżami, natomiast PPS-owcy nie mają żadnych odznaczeń za swoją nieraz długą i równie ofiarną pracę bojową. Przypomniało mi się, jak znajomi panowie obnosząc dumnie swoje ordery żartowali, że odznaczenia dla mężczyzny są jak biżuteria dla kobiety. Myślę, że dużo prawdy jest w tym żarcie. Poruszyłam kiedyś tę sprawę w rozmowie z płk. Adamem Kocem i zaproponowałam mu, aby podjął się razem ze mną przeprowadzenia spra-

wy nadania odznaczeń PPS-owcom. Płk Koc zgodził się pomóc mi w zorganizowaniu komisji weryfikacyjnej. Na pierwsze zebranie zaprosiliśmy: gen. Kazimierza Sosnkowskiego, gen. Rydza - Śmigłego, Walerego Sławka, Aleksandra Prystora, Wacława Jędrzejewicza, Aleksandra Boenera i Leona Wasilewskiego. Do mojego projektu odznaczenia PPS-owców, głównie Bojowców, inni dodali równie pokrzywdzonych Peowiaków. Nowe odznaczenie miało nosić nazwę Krzyża Niepodległości." - zapisała po latach w swoich wspomnieniach żona Marszałka Ale-

Plk Walery Sławek, wiceprzewodniczący Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, mal. Cz. Wierusz-Kowalski.

Colonel Walery Sławek, the vice-president of the Committee of the Cross and the Medal of Independence, painted by Cz. Wierusz-Kowalski.

ksandra Piłsudska. Tak przedstawiała się pokrótce geneza powstania nowego wyróżnienia II Rzeczypospolitej znanego pod oficjalną nazwą Krzyża Niepodległości.

Trzeba przyznać, iż nowe odznaczenie było jednym z najpiękniejszych pod względem artystycznym wyróżnień II Rzeczypospolitej. Pod swą krótką nazwą mieściła się cała idea związana z dekoracją nowym wyróżnieniem. Za czyny bojowe odznaczano przecież Krzyżem Virtuti Militari i Krzyżem Walecznych. Za udział w wojnie polsko-bolszewickiej dekorowano Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1920. Stąd też nowe odznaczenie przyznawane być miało za szczególne zasługi położone w dziedzinach zmierzających do odzyskania przez Polskę niepodległości w okresie przed I wojną światową, w okresie Wielkiej Wojny oraz walk lat 1918-1921 - z wyłączeniem jednak wojny polsko-bolszewickiej. Stąd też wśród późniejszych odznaczonych spotkać można było weteranów powstania 1863 r., żołnierzy wszystkich polskich formacji wojskowych walczących o wolną Polskę, żołnierzy podziemnej POW, powstańców śląskich, wielkopolskich, obrońców polskośći Lwowa i Śląska Cieszyńskiego. Nie zabrakło też uczniów i nauczycieli walczących o polską szkołę, rewolucjonistów lat 1905-1907 i działaczy niepodległościowych spoza terenu ziem polskich.

Nowe wyróżnienie II Rzeczypospolitej o niezwykle wysokiej randze społecznej powstało dopiero na mocy rozporządzenia prezydenta Ignacego Mościckiego 29 października 1930 r. Przez wiele lat brakowało odznaczenia, które wyróżniałoby za dokonania

niepodległościowe lat 1863-1918. Mimo, że Order Wojskowy Virtuti Militari oraz Krzyż Walecznych przyznawano także powstańcom styczniowym, śląskim i wielkopolskim pozostawała bardzo duża grupa ludzi zaangażowanych w pracę na rzecz niepodległości Polski, lecz pozostawionych bez wyróżnień. Należy przy tym pamiętać, iż odznaczenia wojskowe przyznawano za czyny bojowe i położone na polu walki. To kryterium nie zawsze pasowało do działalności konspiracyjnej lat 1863-1918.

Po 1923 r. starano się rzesze ludzi uhonorować powstałymi odznaczeniami cywilnymi: Orderem Odrodzenia Polski oraz Krzyżami Zasługi. Siłą sprawczą do tworzenia nowego wyróżnienia były niewątpliwie przygotowania do obchodzenia 10-lecia Odzyskania Niepodległości. Postanowiono pod-

Krzyż Niepodległości z Mieczami (awers).

The Cross of Independence with Swords (obverse).

jąc prace nad przygotowaniem nowego wyróżnienia, które nagradzałoby czyny niepodległościowe wszystkich organizacji i środowisk. Z końcem 1928 r. doszło do spotkania gen. Kazimierza Sosnkowskiego jako przedstawiciela grupy inicjującej (Aleksandra Piłsudska, płk Adam Koc, ppłk Wacław Jędrzejewicz, płk Walery Sławek) z prezydentem Mościckim oraz premierem prof. Kazimierzem Bartlem. Gen. Sosnkowski poinformował o „potrzebie wystąpienia z inicjatywą naprawienia krzywd jakie spotkały liczne rzesze zasłużonych w pracy nad zdobyciem niepodległości”. Chodziło w tym wypadku o ludzi pominiętych podczas dekoracji Orderem „Polonia Restituta”. Efektem tych rozmów było uzyskanie obietnicy pomocy od prezydenta i premiera oraz ich zgoda na powołanie Komisji, która miała się zająć tą sprawą. Na efekty nie trzeba już było długo czekać.

18 grudnia 1928 r. w Belwedrze doszło do spotkania gremium, które ukonstytuowało się jako „Główna Komisja dla Odznaczeń za pracę niepodległościową udzielonych w 10 rocznicę powstania Państwa Polskiego”. Skład jej stanowili: Aleksandra Piłsudska, gen. Sosnkowski, gen. Edward Śmigły-Rydz, płk Jan Kollątaj-Srzednicki, ppłk Aleksander Prystor, ppłk Wacław Jędrzejewicz, mjr Ignacy Drewnowski-Junosza, płk Adolf Maciesza, płk Walery Sławek oraz płk Adam Koc. Grupa ta związana była z marszałkiem Józefem Piłsudskim i reprezentowała nurt niepodległościowy wywodzący się z Organizacji Bojowej PPS, Związku Walki Czynnej, Związku Strzeleckie-

go, Legionów Polskich i POW. Przewodniczącym Komisji została Aleksandra Piłsudska, a sekretarzem Wacław Jędrzejewicz.

Efektom prac tej grupy ludzi przez prawie dwa lata działalności jako „Główniej Komisji Odznaczeniowej” było ustanowienie w październiku 1930 r. nowego wyróżnienia o nazwie: „Krzyż i Medal Niepodległości”.

Z biegiem czasu miejsce chorego posła Adolfa Macieszy zajął gen. bryg. Julian Stachiewicz. Do prac komisji powołano też jako pomocnika por. Franciszka Sakowskiego pracownika Biura Kapituły Orderu Wojaskowego Virtuti Militari.

Marsz. Józef Piłsudski z Krzyżem Niepodległości z Mieczami.

Marshal Józef Piłsudski honoured with The Independence Cross with Swords.

Główna Komisja Odznaczeniowa zdawała sobie sprawę z faktu, iż nie jest w stanie objąć swoim zasięgiem wszystkich środowisk niepodległościowych. Dlatego też postanowiono powołać Komisje Środowiskowe. Pierwotnie zakładano, że będzie ich 27, ale z biegiem lat jedne z nich były likwidowane, inne zaś powstawały. Zmieniał się też wielokrotnie skład osobowy tychże komisji.

Już na pierwszym posiedzeniu Główniej Komisji Odznaczeniowej 28 grudnia 1928 r. powołano następujące Komisje Środowiskowe:

1. POWSTANIE 1863 R. - pod przewodnictwem płk. Kollątaj-Srzednickiego. W późniejszym okresie w jej skład weszli jeszcze prof. Stanisław Zieliński, ppor. weteran Bronisław Carassi, ppor. weteran Aleksander Kraushar oraz Jerzy Maliszewski.

2. SPRAWA KILIŃSKIEGO I ZABURZENIA NA UNIWERSYTECIE WARSZAWSKIM - pod przewodnictwem prawnika Leona Supińskiego uczestnika manifestacji 3 Maja 1891 r. i stulecia rocznicy Konstytucji 3 Maja i Powstania Kościuszkowskiego 1894 r. W jej składzie działali też: Zdzisław Dębicki, Władysław Olewski i Stanisław Bułharowski.

3. POLSKA PARTIA SOCJALISTYCZNA - pod przewodnictwem Walerego Sławka, od maja 1930 r. Antoniego Anusza, a od 1935 r. gen. Mieczysława Dąbkowskiego. W pracach uczestniczyli też: Aleksandra Piłsudska, Tomasz Arciszewski, Aleksander Prystor, Ignacy Boerner, Rajmund Jaworski, Konstancja Jaworowska, gen. Jan Jur-Gorzechowski, Zofia Praussowa i Marian Malinowski.

4. NARODOWY ZWIĄZEK ROBOTNICZY - pod przewodnictwem Jana Stanisława Jankowskiego. Od października 1929 r. w pracach uczestniczyli też posłowie Kazimierz Dagnan i Bolesław Fichna.

5. STRAJKI SZKOLNE W B. ZABORZE ROSYJSKIM - pod przewodnictwem Janiny Miedzińskiej. Połączono ją później z komisją TAJNA AKCJA OŚWIATOWA. W skład jej wchodził m.in.: Sławomir Czerwiński, Wiktor Ambroziewicz, Helena Stattle-
równa.

6. CHEŁMSZCZYŻNA - komisji ostatecznie nie utworzono.

Gen. bryg. Jan Jur-Gorzechowski z Krzyżem Niepodległości z Mieczami.

Brigadier-General of the Infantry Regiment Jan Jur-Gorzechowski with the Cross of Independence with Swords.

Powstańczy patrol 1863 r., mal. J. Relidziński.

An insurgent patrol from 1863; painted by J. Relidziński.

„Czerkies” na koniu - rewolucja 1905 r. mal. J. Kossak.

„Czerkies” on a horse during the 1905 revolution; painted by J. Kossak.

7. TAJNA AKCJA OŚWIATOWA - z przewodniczącymi Janem Piłsudskim (Wileńszczyzna) i Cecylią Śniegocką (Warszawa). Działali tam m.in.: Zofia Eysmont, Stanisław Michalski, Maria Pisarzewska, Helena Ceysingerówna i Zofia Kruszevska.

8. PRZYGOTOWANIE RUCHU ZBROJNEGO 1907-1914 - pod przewodnictwem Michała Sokolnickiego. Uczestniczyli także w pracach komisji: Ignacy Daszyński, Feliks Młynarski, Leon Wasilewski, Walery Sławek, płk Henryk Krok - Paszkowski, Helena Radlińska i płk Stanisław Markus.

9. ZWIĄZEK WALKI CZYNNEJ I ZWIĄZEK STRZELECKI - pod przewodnictwem gen. Kazimierza Sosn-

kowskiego. W komisji działali: gen. Marian Trojanowski, gen. Mieczysław Dąbkowski, gen. Kazimierz Fabrycy, gen. Julian Stachewicz, płk Kazimierz Możdżeń, Jerzy Ołdakowski, płk Władysław Belina-Prażmowski, płk Tadeusz Kasprzycki, Piotr Górecki i Marian Bohuszewicz.

10. POLSKIE DRUŻYNY STRZELECKIE I ORGANIZACJA ZARZEWIE - pod przewodnictwem płk. Janusza Gąsiorowskiego. W jej składzie działali: gen. Stanisław Burhard-Bucki, ppłk Juliusz Ulrych, mjr Andrzej Nałęcz-Korzeniowski, Wanda Pełczyńska, Sława Macieszyna. 17 października 1929 r. utworzono w jej ramach podkomisję DRUŻYNY BAR-

BIURO KOMITETU KRZYŻA I MEDALU NIEPODLEGŁOŚCI

prosi uprzejmie o wypełnienie niniejszego kwestionariusza i niezwłoczne przesłanie pod adresem:
Warszawa 11, Alca Ujazdowska 26 1.

KWESTJONARIJUSZ
(wypełnia osobistnie; a za następcę — jego nazwisk)

1921 5/10/21 E-11 31 K.O.

Dokładnie:
Nazwisko Teodorczyk Stefan 1916 (ewentualnie pseudonim)
O ile zamężny — nazwisko rodowe _____
Imię Stefan 1916
Zawód oficer
Data urodzenia 05 kwietnia 1886
Imięna rodziców Karol, Maria
Nazwisko rodowe matki Bobnar

Miejsce urodzenia:
Miasto Warszawa
Wiel _____
Gmina _____
Powiat _____
Województwo _____

17. LIST 1931
Wysłano pocztą

Dokładny adres obecny (miasto, wieś, gmina, powiat, województwo, poczta):
Foronin, kola Łankowice 45

Podpis wypełniającego kwestionariusz
Teodorczyk Stefan
Foronin, dnia 2/10 1931 r.

Kwestionariusz Biura Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości.

The Cross Committee Bureau and the Independence Medal's questionnaire.

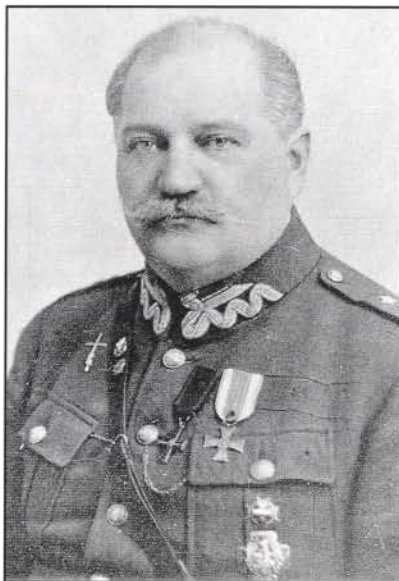
TOSZOWE pod przewodnictwem gen. Stefana Paślawskiego.

11. ORGANIZACJA MŁODZIEŻY NARODOWEJ - pod przewodnictwem gen. Gustawa Orlicz-Dreszera. Działali w niej m.in.: Zdzisław Lechnicki, Gustaw Zieliński, Tadeusz Jankowski, Stefan Szwadkowski, Bolesław Sroci, Tadeusz Zieleniewski, Regina Jędrzejewiczowa.

12. ORGANIZACJA FILARECJA - pod przewodnictwem mjr. Romana Starzyńskiego, wspomagani przez Piotra Góreckiego (z-ca przewodniczącego), kpt. Bronisława Wiesiołowskiego (sekretarza) oraz płk. Kazimierza Sawickiego, Adama Skwarczyńskiego, Witolda Zbikowskiego, Jana Pohoskiego, Jana Niemczyka, Stanisława Ratyńskiego, Mieczysława Karńskiego, Juliusza Łukaszewicza, Wacława Bayera, Tadeusza Jaroszewicza, Zygmunta Karafę-Kraeuterkrafta i Tadeusza Casperi-Chraszczewskiego.

13. ORGANIZACJA ZARANIE - ostatecznie komisji nie powołano. Głównym powodem była „wyrażona chęć nieprzyjmowania odznaczeń”.

14. LEGIONY POLSKIE - pod przewodnictwem płk. Mariana Bolestawicza. Sekretarzem komisji został por. Franciszek Sakowski, zaś poszczególni jej członkowie byli jednocześnie przewodniczącymi podkomisji, które obejmowały wszystkie pododdziały i oddziały legionowe. Byli to: płk Władysław Langner, płk dr Antoni Stefanowski, płk Stefan Cwiertniak, płk Erwin Ryś-Więckowski, ppłk Alojzy Gluth-Nowowiejski, ppłk Tadeusz Pełczyński, ppłk Jan Rychlik-Swarzeński, gen. Mariusz Zaruski, ppłk Bolesław Świdziński, płk Kazimierz Schally i Maria Rychterówna.

Płk Władysław Obuch-Woszczatyński, dca 10 pułku ułanów litewskich z Krzyżem Niepodległości.

Commander of 10th lithuanian uhlan regiment, lieutenant-colonel Władysław Obuch-Woszczatyński with the Cross of Independence.

15. POLSKA ORGANIZACJA WOJSKOWA - pod przewodnictwem płk. Adama Koca, od października 1929 r. gen. Juliana Stachewicza. W składzie komisji zajmującej się także harcerstwem i „Sokołem” od jesieni 1930 r. byli: mjr Władysław Ziemieński, ppłk Bogusław Miedziński, mjr Marian Zyndram-Kościałkowski, ppłk Wacław Jędrzejewicz, mjr Adam Rudnicki, mjr Tadeusz Puszczyński, kpt. Tadeusz Skinder, gen. Władysław Bończa-Uzdowski, mjr Karol Korzewski, mjr Ignacy Wądołowski, płk Adam Koc, Maria Kwiatkowska, Jadwiga Barthel de Weydenthal i Maria Gieysztor. Od marca 1932 r. działała w jej ramach podkomisja „Obrony Lwowa”. Na jej czele stał ppłk Ludwik de Laveaux.

Rtm Piotr Piniński (więzień Ostaszkowa) z beretką Medalu Niepodległości.

Captain of horse Piotr Piniński (a prisoner in Ostaszów) with the ribbon of the Medal of Independence.

16. CENTRALNY KOMITET NARODOWY - pod przewodnictwem Mardarda Downarowicza. Ponieważ komisja ta nie podjęła zupełnie działalności została też szybko zlikwidowana.

17. AKCJA KOLEJARZY - pod przewodnictwem mjr. Stanisława Miszewskiego. W skład jej weszli później: Wojciech Radowski, Aleksander Luciński, Edmund Wąsik, Stanisław Łaguna i Emil Henisz.

18. LIGA KOBIET - pod przewodnictwem Zofii Moraczewskiej. Działały w niej też: Maria Jaworska, Dioniza Wyszyńska, dr Bronisława Żuławska, Stefania Anczyc-Müllerowa, Krystyna Ostrowska, Leokadia Śliwińska, Halina Rapacka, Natalia Stejnowa i dr Helena Waniczkowa.

19. POMOC ŻOŁNIERZOWI POLSKIEMU - pod przewodnictwem Jana Piłsudskiego. Wspomagali go: Witold Abramowicz, Zygmunt Nagrodzki i płk dr Marcin Woyczyński.

20. FORMACJE POLSKIE NA WSCHODZIE - pod przewodnictwem gen. dr. Stefana Hubickiego, od marca 1931 r. Władysława Raczkiewicza. W jej składzie znaleźli się m.in.: gen. Lucjan Żeligowski, gen. Stanisław Małachowski, gen. Wacław Przeździecki, Bronisław Nakoniecznikoff-Klukowski, Hanna Hubicka i mjr Władysław Ziemieński. Od maja 1931 r. zaszły dość istotne zmiany w pracy komisji. Powołano bowiem osiem podkomisji, które miały zajmować się wszystkimi sprawami i formacjami wchodzą-

POTWIERDZENIE, CENZURA	
P. D. W.	
1. Data i miejsce	
1. Data i miejsce	Piasek, 15.10.1930
2. Imię i nazwisko	Piotr Piniński
3. Stanowisko	kapitan kawalerii
4. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
5. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
6. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
7. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
8. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
9. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
10. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
11. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
12. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
13. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
14. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
15. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
16. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
17. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
18. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
19. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
20. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
21. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
22. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
23. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
24. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
25. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
26. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
27. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
28. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
29. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
30. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
31. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
32. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
33. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
34. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
35. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
36. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
37. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
38. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
39. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
40. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
41. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
42. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
43. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
44. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
45. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
46. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
47. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
48. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
49. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
50. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
51. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
52. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
53. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
54. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
55. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
56. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
57. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
58. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
59. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
60. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
61. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
62. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
63. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
64. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
65. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
66. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
67. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
68. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
69. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
70. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
71. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
72. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
73. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
74. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
75. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
76. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
77. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
78. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
79. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
80. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
81. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
82. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
83. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
84. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
85. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
86. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
87. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
88. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
89. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
90. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
91. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
92. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
93. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
94. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
95. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
96. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
97. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
98. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
99. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii
100. Stanowisko w służbie	kapitan kawalerii

Wniosek komisji POW na odznaczenie por. Piotra Pinińskiego.

Polish Military Organization's board's application for the decoration of colonel Piotr Piniński.

„Beliniacy”, mal. F. Szewczyk.

„Beliniacy”, painted by F. Szewczyk.

cych w skład ogólnego pojęcia „formacje wschodnie”. Byli to przewodniczący: ppłk Eugeniusz Szpręglewski, płk Bolesław Sikorski, gen. Juliusz Rómmel, gen. Stanisław Skrzyński, ppłk Ignacy Bobrowski, płk Juliusz Skokowski, Hanna Hubicka i ppłk Stefan Bieniewski. W lutym 1932 r. dokooptowano doń jeszcze płk. Stanisława Weckiego.

21. DYWIZJA SYBERYJSKA - pod przewodnictwem płk. Edwarda Dojana-Surówka.

22. ARMIA POLSKA WE FRAN-CJI - kierowana przez płk. dypl. Stanisława Markusa. W jej składzie działali też m.in.: płk dypl. Władysław Jagniałkowski, ppłk Stefan Dowbór i inż. Włodzimierz Szaniawski.

23. KOMITET OBRONY NARODOWEJ W AMERYCE - pod przewodnictwem prof. Tomasza Siemiradzkiego. Komisja grupowała przedstawicieli największych ośrodków

emigracyjnych w USA: Nowy Jork, Cleveland, Buffalo, Chicago, Milwaukee, Detroit, Nowa Anglia i Zagłębie Węglowe.

24. POWSTANIE POZNAŃSKIE - komisja nie ukonstytuowała się. Od listopada 1931 r. jej przewodnictwo objął ppłk Kazimierz Glabisz. W reaktywowanej komisji działali m.in.: mjr Mieczysław Paluch, ppłk dypl. Wiktor Jakubowski, Czesław Leitgeber, płk Bohdan Hulewicz, płk dypl. Ludwik Bociański. Utworzono także podkomisję „Pomorze” pod przewodnictwem mjr. dypl. Kazimierza Siudowskiego.

25. POWSTANIE GÓRNOŚLĄSKIE - pod przewodnictwem kpt. rez. Alfonsa Zgrzebnioka. Działała ona jednak nieformalnie i dopiero w 1930 r. uzupełniono jej skład o m.in.: mjr. Jana Ludygę-Laskowskiego, Józefa Grzegorzka i Feliksa Ankersteina.

26. JEŃCY I WIĘŹNIOWIE IDEOWI - w składzie: gen. Roman Górecki (przewodniczący), gen. Gustaw Orlicz-Dreszer, Antoni Anusz, Jan Lewicki, płk Wilhelm Orlik-Rückeman, gen. Józef Olszyna-Wilczyński, Piotr Górecki, ppłk Bolesław Sikorski, płk Edward Dojan-Surówka, mjr Jan Miłkołajski, gen. Waclaw Przeździecki, płk Jan Kołłątaj-Srzednicki, kpt. Kazimierz Kierkowski, Ewa Majewska. Była ona najliczniejszą z wszystkich komisji. W jej ramach działało aż 21 podkomisji. Z tego też względu 9 września 1930 r. komisję rozwiązano, a wnioski odznaczeniowe przekazano innym komisjom.

27. ORGANIZACJE NIEPODLEGŁOŚCIOWE W ROSJI CENTRALNEJ - pod przewodnictwem inż. Władysława Rawicza-Szczerbo.

Gen. bryg. dr Stefan Hubicki z Krzyżem Niepodległości - przewodniczący komisji Formacje Polskie na Wschodzie.

The president of the Polish Units in the East - brigadier-general dr Stefan Hubicki with the Cross of Independence with Swords.

Legionista, mal. S. Bieńkowski.

A legionary; painted by S. Bieńkowski.

28. STRZELCY NADNIEMEŃCY i ZWIĄZEK OJCZYŹNY - w składzie: Marian Zyndram-Kościałkowski (przewodniczący), Kazimierz Kierkowski (zastępca), mjr Jerzy Wądołkowski, mjr Muszkiet-Królikowski, por. Janusz Dykas, kpr. Leon Bąkowski, kpr. Władysław Malski. Z powodu braku odpowiedniej liczby wniosków 1 października 1929 r. komisję rozwiązano.

29. ŚLĄSK CIESZYŃSKI - pod przewodnictwem płk. Bolesława Ostrowskiego.

30. KOMISJA OGÓLNA - kierowana przez płk. Jana Kołłątaja-Srzednickiego. Była w zasadzie jedną z ważniejszych komisji, gdyż miała uwzględnić wnioski przekraczające kompe-

tencji pozostałych komisji. Sekretarzem komisji został kpt. Włodzimierz Rupniewski z Wojskowego Biura Historycznego, a w jej skład wchodził m.in. prof. Stanisław Zieliński, mjr Franciszek Pfeiffer, Jędrzej Moraczewski, Stefan Brzeziński i kpt. Wiktor Kaliciński. W ramach komisji działało szereg podkomisji: „Ruchu Ludowego”, „Harcerstwa”, „Tajnych Organizacji Niepodległościowych 1880-1897 w Galicji”, „Sokoła”, „Brazyljska”, „Plebiscytu wschodnio-pruskiego (Warmii i Mazur)”. Od 1932 roku w komisji działał także Leon Wąsilewski, powołany „dla zebrania i przygotowania materiałów tych osób, które w czasie wojny brały czynny udział w pracy niepodległościowej poza granicami Państwa”.

Praca „Głównej Komisji Odznaczeniowej” poprzez swoje specjalne

komisje i podkomisje środowiskowe dążyła do objęcia swoim zasięgiem, jak największej grupy działaczy niepodległościowych, godnych wyróżnienia odznaczeniami. 28 grudnia 1928 r. ustalono, iż głównym jej zadaniem będzie: „przygotowanie wniosków do odznaczenia Orderem Odrodzenia Polski i Krzyżem Zasługi dla osób, które zasłużyły się czynnie dla Niepodległości w okresie przed wojną światową lub podczas jej trwania oraz w okresie wojen politycznych 1918-1921”. W tym też kierunku poszła praca komisji i podkomisji środowiskowych.

Zdawano jednak sobie sprawę, że dekoracja bojowników o niepodległość istniejącymi orderami i odznaczeniami nie załatwia sprawy definitywnie. Już 2 marca 1929 r. Wacław Jędrzejewicz i płk Jan Kollataj-Szednicki za-

specjalną wyróżniającą odznakę, np. palmę, gwiazdkę lub literkę”. Po burzliwej dyskusji postanowiono zaproponować utworzenie nowego, specjalnego odznaczenia. Jego projekt statutu przygotować miał mjr Ignacy Drewnowski.

28 maja 1929 r. zapoznano się z przygotowanym projektem statutu i poproszono Aleksandra Prystora o jej załatwienie na szczeblu rządowym. Jeszcze tego samego dnia Wacław Jędrzejewicz spotkał się z szefem Gabinetu Prezydium Rady Ministrów Przesmyckim. Stwierdził on, iż możliwe jest utworzenie specjalnego odznaczenia, lecz tylko mocą rozporządzenia prezesa Rady Ministrów. W przeciwnym wypadku wymagałoby to ustawy sejmowej.

Główna Komisja Odznaczeniowa biorąc pod uwagę wszystkie argumenty 12 lipca 1929 r. przyjęła następujące zasady w sprawie wyróżnienia - nowe wyróżnienie winno być orderem o trzech klasach i nosić miano „Krzyża Niepodległości”,

- nadawane powinno być przez prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej,

- przewidywano utworzenie Medalu Niepodległości „dla szerszych mas” oraz Krzyża Niepodległości z Mieczami „dla tych, którzy walczyli z bronią w rękę”.

Projekt rozporządzenia opracować miał Wacław Jędrzejewicz. Polecono mu także „uprosić” prof. Wojciecha Jastrzębowskiemu „by zechciał przygotować projekt krzyża, medalu i wstążek”.

Bieg wypadków potoczył się już bardzo szybko. Przygotowano siedmipunktowy projekt rozporządzenia

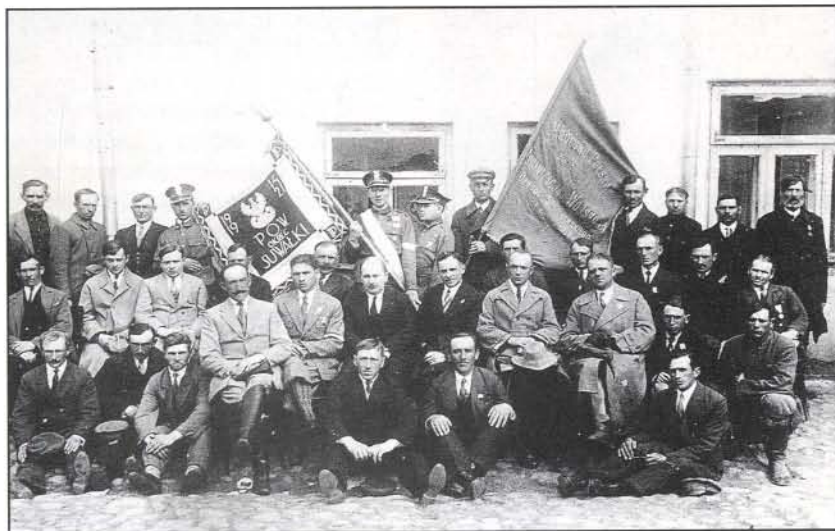

Mjr dypl. Tadeusz Skinder z Krzyżem Niepodległości z Mieczami za działalność w POW (Plebiscyt na Warmii i Mazurach).

Certificated major Tadeusz Skinder with the Cross of Independence with Swords given for Polish Military Organization work during the plebiscite in Warmia and Mazury.

proponowali „utworzenie specjalnego odznaczenia lub ustanowienie odznaczeń w zamian za odznaki już istniejące”.

11 kwietnia 1929 r. Główna Komisja Odznaczeniowa zajęła się piśmie przewodniczącego Komisji „Drużyn Strzeleckich” płk. dypl. Jana Gąsiorowskiego, który postulował, aby za czyny na rzecz niepodległości Polski „dodawać do wstążek nadanych odznaczeń Orderu Odrodzenia Polski lub Krzyża Zasługi -

Powstańcy sejneńscy, ze sztandarem POW Franciszek Ciborowski (z kolekcji J. Ciborowskiego).

Sejneński insurgents. Franciszek Ciborowski with Polish Military Organization's flag. (from J. Ciborowski's collection).

Gen. Gustaw Orlicz-Dreszer z Krzyżem Niepodległości z Mieczami, mal. R.Kawecki.
General Gustaw Orlicz-Dreszer with the Cross of Independence with Swords; painted by R.Kawecki.

„O ustanowieniu Krzyża Niepodległości”. Postanowiono, że będzie on nadawany „celem odznaczenia osób, które zasłużyły się czynnie dla Niepodległości Ojczyzny w okresie przed wojną światową lub podczas jej trwa-

nia oraz w okresie wojen polskich 1918-1921 (z wyjątkiem wojny polsko-sowieckiej na terenach Polski)”. Krzyż miał dzielić się na trzy klasy: Krzyż Złoty, Krzyż Emaliowany i Krzyż Srebrny. Niższym wyróżnieniem był

Medal Niepodległości. Zgodnie z wcześniejszą sugestią Głównej Komisji Odznaczeniowej dla walczących „z bronią w ręku” lub „poza szeregami armii” mógł być przyznany Krzyż Niepodległości z Mieczami.

Jedynym upoważnionym do nadawania krzyża i medalu miał być marszałek Józef Piłsudski. Wyróżnienia odznaczeni nabywać mieli na własny koszt. Na posiedzeniu 17 lipca 1929 r. przyjęto projekt jednogłośnie i zobligowano gen. Kazimierza Sosnkowskiego do omówienia go z ministrem sprawiedliwości Stanisławem Carem, a następnie przedłożenia marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu.

W międzyczasie gen. Stachewicz i Aleksander Prystor wniesli za-

strzeżenia do projektu. Uważali, że nie należy dzielić krzyża na klasy lub w przypadku utrzymania podziału nie tworzyć Medalu Niepodległości. Ponieważ projekt był już w rękach prawników urzędu Rady Ministrów, kwestię tę pozostawiono do rozstrzygnięcia urzędnikom.

Ostateczny projekt po konsultacjach omawiano 29 października 1929 r. Wszyscy powiedzieli się za nowym wyróżnieniem składającym się z: „Krzyża z mieczami” oraz krzyża i medalu. Postanowiono, iż wszystkie przygotowane wnioski komisji na Order Odrodzenia Polski i Krzyż Zasługi posegregować i dostosować do nowych kryteriów Krzyża Niepodległości. Wyznaczono też termin za-

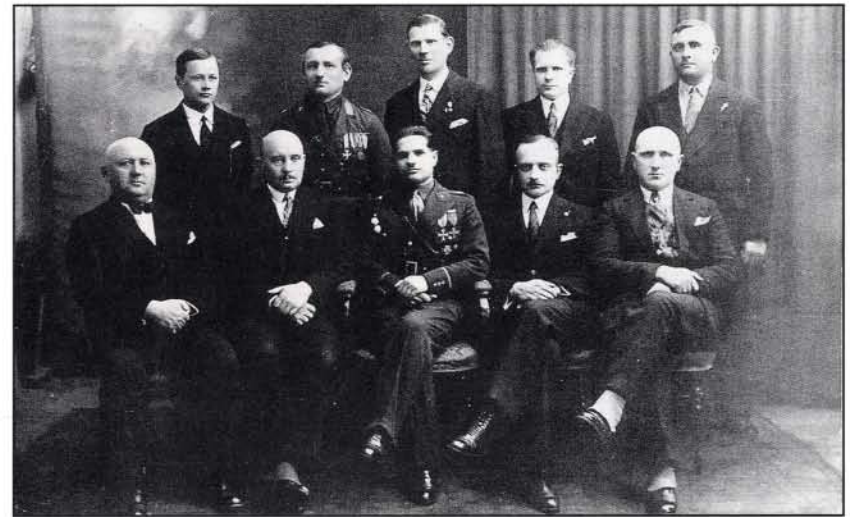
Legitymacją płk. Mieczysława Boruta-Spiechowicza z Krzyżem Niepodległości z Mieczami.
Colonel Mieczysław Boruta-Spiechowicz honoured with The Independence Cross with Swords-his legitimation.

kończenia prac komisji na 1 lipca 1930 r., a prac Głównej Komisji Odznaczeniowej na 31 grudnia 1930 r. Wiązało się to przede wszystkim z przyjętym rozszerzonym art. 4 rozporządzenia, który mówił: „Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości przedstawia Prezydentowi Rzeczypospolitej osoby zasługujące na odznaczenie Krzyżem lub Medalem Niepodległości. Komitet ten składa się z pierwszych dziesięciu osób, którym Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Prezesa Rady Ministrów nada Krzyż Niepodległości. W razie ustąpienia członka Komitetu Prezydent mianuje inną osobę na wniosek Prezesa Rady Ministrów”.

Już 5 września 1929 r. przedstawiono projekty rysunkowe Krzyża i Medalu Niepodległości. Ich autorem

nie był jak zakładano w Głównej Komisji Odznaczeniowej Wojciech Jastrzębowski, lecz prof. Mieczysław Kotarbiński. Przyjęto projekty znakomitego artysty-plastyka, autora wzorów Orderu Orła Białego oraz Orderu Odrodzenia Polski. Trzeba przyznać, iż od strony graficznej projekty były doskonałe. Krzyż wykonany miał być w formie krzyża greckiego pokrytego na stronie głównej czarną emalią. Medal zaś symbolicznie (trzy hydry przebite mieczami) nawiązywał do zrzucenia jarzma zaborów. Projekty zostały przyjęte.

Pierwszą dekoracją nowym wyróżnieniem zamierzano przeprowadzić 22 stycznia 1930 r. w rocznicę powstania styczniowego. Poproszono nawet wojewodów o zaopiniowanie li-

Powstańcy sejmni. Franciszek Ciborowski z miniaturą Krzyża Niepodległości - 2 rząd, w środku (z kolekcji J.Ciborowskiego).

Sejmni insurgents. In 2nd row in the middle, Franciszek Ciborowski with a miniature of the Cross of Independence (from J.Ciborowski's collection).

MINISTER Warszawa, dnia 192... r.

WNIOSEK

K.

Wniosek gen. Stefana Pasławskiego
KRZYŻ NIEPODLEGŁOŚCI

1	Imię i nazwisko kandydata	gen. bryg. Stefan PASŁAWSKI
2	Zawód (zawód, a podaniem tytułu zawodowego)	
2	Stanowisko	
2	Tytuł rezerwy	
2	... urzędowy	
3	Dotychczasowe odznaczenia	Legion (Krajowy Korpus Nr. VIII) w Toruniu
4	Podaj odznaczenie	KRZYŻ NIEPODLEGŁOŚCI
5	Klasa propozycyjnego odznaczenia	KRZYŻ NIEPODLEGŁOŚCI
6	Uzasadnienie	Wniosek gen. Stefana Pasławskiego, w sprawie odznaczenia go Krzyżem Niepodległości. Wniosek ten został przyjęty przez Komisję Odznaczeniową. Wniosek ten został przyjęty przez Komisję Odznaczeniową. Wniosek ten został przyjęty przez Komisję Odznaczeniową.

Wniosek gen. Stefana Pasławskiego na Krzyż Niepodległości.

General Stefan Paslawski's application for The Independence Cross with Swords award.

sty weteranów powstania, którzy jako pierwsi mieli otrzymać Krzyże i Medale Niepodległości. Na przeszkodzie stały jednak braki proceduralne związane z ustanowieniem odznaczenia. Stąd też 30 kwietnia 1930 r. premier Walery Sławek zaproponował, aby wyróżnienie wprowadzić z chwilą rozwiązania sejmu, dekretem prezydenta mającą moc ustawy. Wpływ na to niewątpliwie miała sytuacja konfliktu rządu z sejmem. Obawiano się, że projekt ustawy o nowym wyróżnieniu będzie przez sejm odrzucony, co pozbawiłoby wielką grupę zasłużonych bojowników otrzymaniu honorowego wyróżnienia. Za aprobatą gremium przyjęto więc propozycję Walerego Sławka.

Nie zaprzestano jednak prac organizacyjnych nad nowym wyróżnieniem. W kwietniu i maju 1930 r. za-

twierdzono regulamin Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości. Ustalono po konsultacji z marszałkiem Piłsudskim, że skład komitetu będzie kontynuacją osób pracujących dotąd w Głównej Komisji Odznaczeniowej. Na kierownika biura Krzyża i Medalu Niepodległości wyznaczono por. Franciszka Sakowskiego, którego przeniesiono z Biura Kapituły Orderu Virtuti Militari. Przyjęto także zasady określające przyznawanie wyróżnień zmarłym przed 1914 r., z zastrzeżeniem „o ile śmierć nastąpiła na posterunku pracy niepodległościowej”.

Przyjęto także ostateczną wersję projektu „krzyża złożonego z czarną emalią” spośród trzech przedstawionych przez prof. Mieczysława Kotarbińskiego. Zatwierdzono wzory dyplomów na Krzyż Niepodległości z Mieczami, Krzyż Niepodległości i

Krzyż Niepodległości z Mieczami wykonany w firmie S. Zygałewicza (awers z kolekcji J. Ciborowskiego).

The Cross of Independence with Swords made in S. Zygałewicz's firm (obverse from J. Ciborowski's collection).

Legitymacja Władysława Lagusa na Medal Niepodległości.

Władysław Lagus's card for the Medal of Independence.

Pudełko na oznaki Krzyża Niepodległości.

A box for decorations of the Cross of Independence.

Medal Niepodległości z warsztatu Wiktora Gontarczyka (awers).

The Medal of Independence from Wiktor Gontarczyk's workshop (obverse).

Medal Niepodległości. Ich autorem był również prof. Kotarbiński. Druk dyplomów zlecono znanej warszawskiej firmie Jana Cotty. Tenże sam prof. Kotarbiński zaprojektował wzór pudełek na krzyże i medale oraz barwy wstęgi orderowej. Nie zapomniano przy tym także o wyglądzie i sposobie zamocowania mieczy przy krzyżach.

Wykonawcą oznak Krzyża i Medalu Niepodległości został znakomity warszawski grawer Wiktor Gontarczyk. Jego zakład jubilersko-grawerski przy ulicy Miodowej nr 19 wykonywał także oznaki Orderu Orła Białego i Orderu Odrodzenia Polski oraz większą ilość oznak pułkowych Wojska Polskiego.

W maju 1930 r. po przedstawieniu przez premiera Walerego

Sławka projektu rozporządzenia dostosowanego do chwili rozwiązania sejmu, wprowadzono jeszcze niewielkie poprawki. Dopisano w nim jeszcze istotną rzecz jeśli idzie o hierarchię ważności. Krzyż Niepodległości zajmował miejsce przed Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, zaś Medal Niepodległości przed Srebrnym Krzyżem Zasługi.

Czekając na rozwiązanie przygotowywano listy przyszłych kawalerów Krzyża i Medalu Niepodległości. Gotowa była lista 163 weteranów powstania 1863 r. do Krzyża Niepodległości z Mieczami i 25 do samego krzyża. Komisja PPS poprzez Aleksandrę Piłsudską zaproponowała 201 Krzyże Niepodległości z Mieczami, 333 Krzyże Niepodległości i 52

Medale Niepodległości dla swoich członków. Referowali listy odznaczeniowe także przedstawiciele innych komisji: Drużyn Strzeleckich, Powstań Górnosląskich, Organizacji Młodzieży Narodowej i Akcji Kolejarzy. Prace posuwały się więc do przodu.

Mimo rozwiązania sejmu 30 sierpnia 1930 r. na ostateczne załatwienie sprawy rozporządzenia „O Krzyżu i Medalu Niepodległości” należało jeszcze poczekać. Był on rozpatrywany dopiero 17 października 1930 r. na posiedzeniu rządu, któremu przewodniczył premier Józef Piłsudski. W krótkim wprowadzeniu podkreślano brak nagrody za zasługi sprzed okresu wojny oraz konieczność dekoracji weteranów powstań narodowych, „których szeregi z dnia na dzień śmierć przerzedza”. Było to

preludium do stwierdzenia, iż zachodzi „nagła konieczność załatwienia tej sprawy npd art. 44 ust. 5 Konstytucji”. A oznaczało to wydanie rozporządzenia z mocą ustawy. I tak też się stało.

Rozporządzenie prezydenta Ignacego Mościckiego z 29 października 1930 r. „O Krzyżu i Medalu Niepodległości” zostało ogłoszone 5 listopada. Składało się z dziewięciu krótkich artykułów.

Art. 1 mówił, że Krzyż Niepodległości i Medal Niepodległości ustanawia się „celem odznaczenia osób, które zasłużyły się czynnie dla niepodległości Ojczyzny w okresie przed wojną światową lub podczas jej trwania oraz w okresie walk orężnych polskich w latach 1918-1921, z wyjątkiem wojny polsko-rosyjskiej na obszarze Polski”. Ten ostatni

zwrot był niezmiernie istotny. Nowe wyróżnienie wyłączało z ubiegania się o krzyż i medal uczestników wojny polsko-bolszewickiej. Nie dotyczyło to jednak tych, którzy działali na tyłach frontu prowadząc działalność wywiadowczą, dywersyjną i partyzancką.

Art. 3 przedstawiał kryteria przyznawania Krzyży Niepodległości z Mieczami, najwyższego stopnia wyróżnienia. Stanowił on: „Dla tych, którzy walczyli z bronią w rękę o Niepodległość Ojczyzny przed wojną światową lub poza szeregami armii, względnie walką tą kierowali, może być przyznany „Krzyż Niepodległości z mieczami,„. W gruncie rzeczy dotyczył on weteranów powstania 1863 r., bojowników Organizacji Bojowej PPS, działaczy wyższego szczebla Polskiej Organizacji Wojskowej. Umożliwiono otrzymanie najwyższego wyróżnienia wszystkim szefom i kierownikom organizacji konspiracyjnych, którzy nie musieli walczyć z bronią w rękę, lecz walką tą kierowali. Zapis w tej formie włączono na wniosek gen. Juliana Stachiewicza dopiero we wrześniu 1930 r.

Kolejne artykuły mówiły o zasadach nadania, powoływania Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości oraz ich wyboru. Ustalona też była hierarchia ważności oraz miejsce krzyża i medalu w systemie orderowo-odznaczeniowym II Rzeczypospolitej.

Krzyż Niepodległości wykonany był w formie typu krzyża greckiego i miał posiadać zgodnie z rozporządzeniem wymiary 42 mm x 42 mm. Ramiona równoramienne krzyża miały być o przekroju spłaszczono-

Prezydent Ignacy Mościcki.
President Ignacy Mościcki.

go ośmioboku, rozszerzonego na końcach ramion i „związane go środkiem sześcianem”. Na tym „szescianie” ze strony głównej krzyża wryty miał być stylizowany wizerunek orła. Ramiona krzyża pokryte miały być czarną emalią, przedzieloną paskiem metalu. Na ramionach poziomych krzyża wryty napis: „BOJOWNIKOM NIEPODLEGŁOŚCI”. Strona odwrotna była gładka. Całość wykonana w tombaku pozłocanym.

Krzyż Niepodległości z Mieczami składać się miał z takiego samego krzyża oraz umieszczonych na krzyżu dwóch skrzyżowanych mieczy-

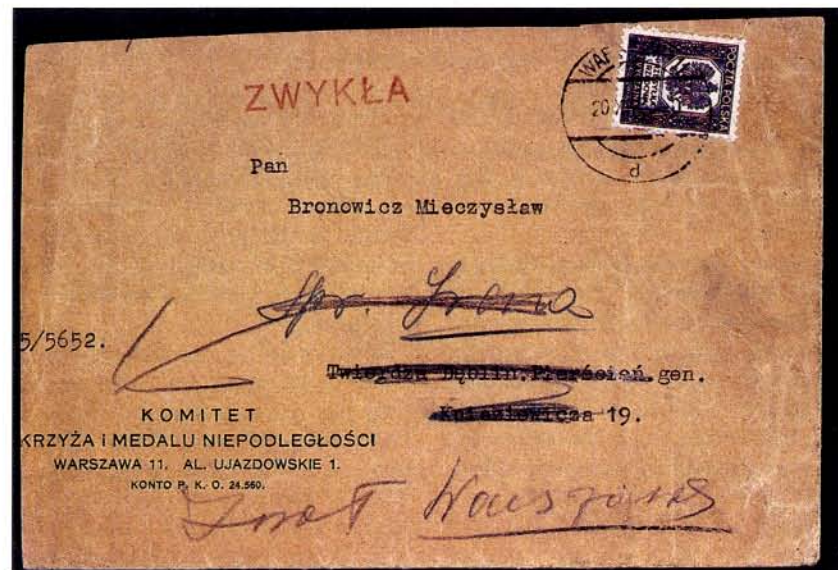
Weteran 1863 r. J. Janiszewski podczas wizyty w Paryżu.
A veteran from 1863 J. Janiszewski during his visit in Paris.

Marsz. Edward Śmigły-Rydz z Krzyżem Niepodległości z Mieczami, mal. J. Rómmel.
 Marshal Edward Śmigły-Rydz with the Cross of Independence with Swords, painted by J. Rómmel.

Pamiątkowa emisja Poczty Polskiej z 1933 r. poświęcona Krzyżowi Niepodległości.

The commemorative issue by Polish Postal Service from 1933, dedicated to the Cross of Independence.

Urzędowa koperta Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości.
 An official envelope of the Committee of the Cross and the Medal of Independence.

Legitymacja Franciszka Ciborowskiego (z kolekcji J.Ciborowskiego).

Franciszek Ciborowski's card (from J.Ciborowski's collection).

ków, związanych ze sobą ornamentem i umocowanych do wstęgi za pomocą trapezowatej zawieszki. Mieczyki bite były przez grawera dwustronnie.

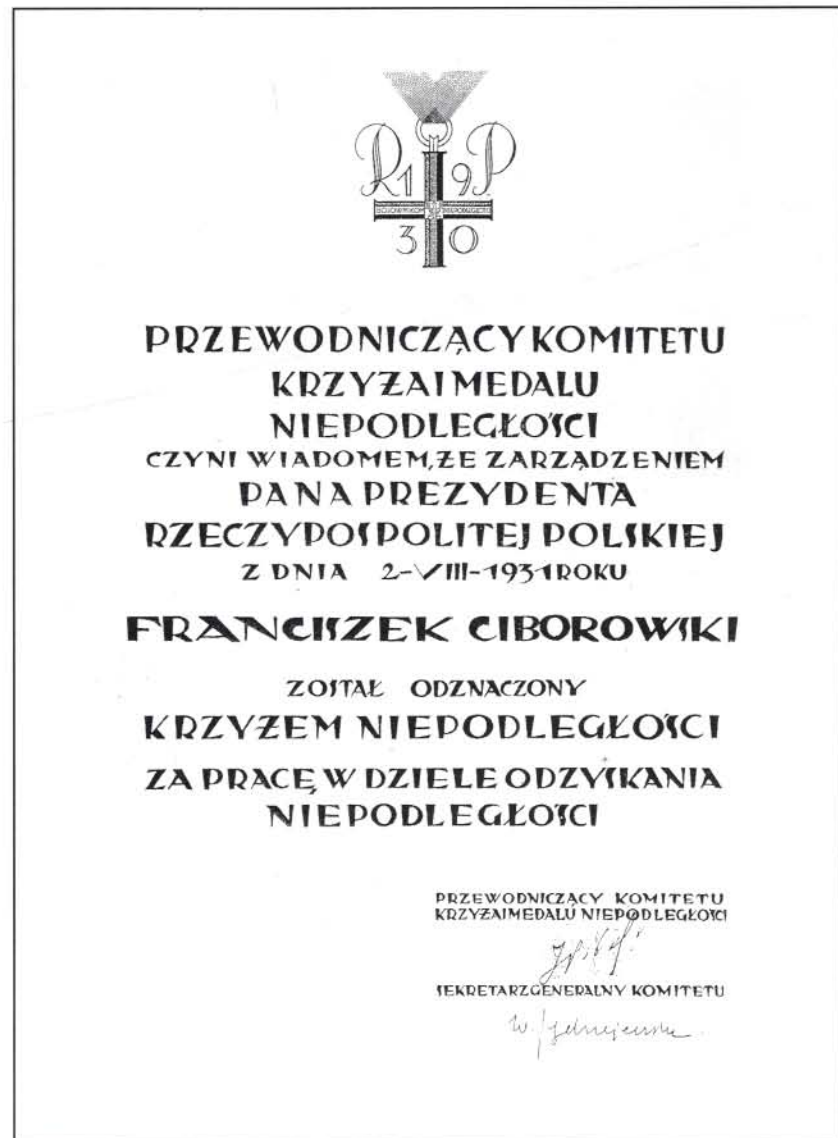
Medal Niepodległości o średnicy 35 mm wykonany był z brązu i przedstawiał na stronie głównej symboliczne wyobrażenie trzech hydr przebitych trzema mieczami. Wokół był dookołny napis: „BOJOWNIKOM NIEPODLEGŁOŚCI”. Na stronie odwrotnej, gładkiej umieszczono monogram „R.P.” (Rzeczpospolita Polska).

Krzyż i Medal Niepodległości noszony był na wstędze czarnej (o szerokości 37 mm) z dwoma pionowymi paskami czerwonymi (szerokości 3 mm) po bokach wstęgi.

Koszt wykonania dyplomu i oznak krzyża lub medalu pokrywać miały osoby odznaczone. Samo wyróżnienie nadawane być miało wyłącznie do 31 grudnia 1932 r. Pod wpływem zaistniałych okoliczności termin ten był jeszcze wielokrotnie zmieniany.

Rozporządzenie wprowadzające „Krzyż i Medal Niepodległości” podpisane było przez prezydenta Mościckiego, premiera - marszałka Piłsudskiego oraz 13 ministrów gabinetu.

Mimo lakonicznych dziewięciu artykułów rozporządzenia należy przyznać, iż nowe wyróżnienie miało wysoką rangę. Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości składający się z dziesięciu osób faktycznie pełnił rolę

Dyplom nadania Krzyża Niepodległości Franciszka Ciborowskiego (z kolekcji J.Ciborowskiego).

The diploma for conferment of the Cross of Independence on Franciszek Ciborowski (from J. Ciborowski's collection).

Krzyż Niepodległości (awers i rewers).

The Cross of Independence (obverse and reverse).

kapituły. Wysoko umieszczono krzyż i medal w hierarchii ważności systemu orderowo-odznaczeniowego. Był on też po Orderze Virtuti Militari najwyższym wyróżnieniem wojskowym II Rzeczypospolitej. Mimo braku nazewnictwa Krzyż Niepodległości był faktycznie orderem o wysokim prestiżu.

Już 6 listopada 1930 r. prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Ignacy Mościcki nadał 10 pierwszych krzyży tworząc w ten sposób Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości - spełniający funkcję kapituły. Tworzyli go: Józef Piłsudski, Aleksandra Piłsudska, Aleksander Prystor, Kazimierz Sosnkowski, Edward Śmigły-Rydz, Julian Stachiewicz, Walery Sławek, Adam Koc, Wacław Jędrzejewicz i Jan Kołłątaj-Srzednicki. Pierwsze dziesięć osób wyróżnionych było Krzyżem Niepodległości z

Mieczami, a jedynie gen. Kołłątaj-Srzednicki otrzymał sam krzyż.

Komitet ukonstytuował się już na swym pierwszym posiedzeniu 7 listopada 1930 r. Zgodnie z wnioskiem Walerego Sławka, jednogłośnie przewodniczącym komitetu wybrano marszałka Józefa Piłsudskiego. Na zastępców zostali wybrani: Aleksandra Piłsudska i Walery Sławek. Marszałkowa Piłsudska przyjęła wybór z zastrzeżeniem, „że w razie potrzeby występowania zastępcy przewodniczącego na zewnątrz, funkcje te będzie sprawował płk Sławek”. Sekretarzem generalnym został Wacław Jędrzejewicz. Jak zapisał po latach: „Prawie codziennie bywałem w biurze Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, którego byłem sekretarzem generalnym. Było bardzo wiele pracy związanej z rozpatrywaniem zgłoszonych wniosków. Co jakiś czas odbywało się w Belwederze posiedzenie Komitetu, gdzie referowałem wszystkie sprawy /.../ Stanowisko moje jako sekretarza generalnego było honorowe - żadnego uposażenia za nie nie otrzymywałem”.

Powzięto też uchwałę zatwierdzającą dotychczasowe prace Głównej Komisji Odznaczeniowej. Przyjęto przy tym wszystkie dotychczasowe zatwierdzone wnioski odznaczeniowe. Było ich ponad cztery tysiące.

Blyskawicznie też z okazji 11 listopada przyznano pierwsze dekoracje. Weteranom powstania styczniowego nadano 334 Krzyże Niepodległości z Mieczami, 39 Krzyży Niepodległości oraz 51 Medali Niepodległości. Pozostałe 44 krzyże i medale

„Hallerzczy” w polu, mal. S.Gnoiński.

„Hallerzczy”, in the battle-field, painted by S.Gnoiński.

Medal Niepodległości wykonany w mennicy warszawskiej (awers i rewers).

The Medal Independence made in Warsaw's mint (obverse and reverse).

Odpis.

Przewodniczący Komitetu

Krzyża i Medalu

NIEPODLEGŁOŚCI

czyni wiadomem, że za zarządzeniem

PANA PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

z dnia 3.V. 1932 roku

A L E K S A N D E R S K I B A

został odznaczony medalem Niepodległości
za pracę w dziele odzyskania Niepodległości

Przewodniczący Komitetu
Krzyża i Medalu Niepodległości

// J. PIŁSUDSKI

Drąga Pieczęć

Sekretarz Generalny Komitetu
podpis nieczytelny.

Za zgodność odpisu

Adjutant Sz. P.

STROJINSKI

Odpis dyplomu wykonany w lomżyńskim 33 pp.

The duplicate of a diploma made in 33rd lomżyński infantry regiment.

weteranom 1863 r. przyznano w okresie późniejszym.

Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości spieszył z pracą w związku z narzuconym terminem zakończenia nadań odznaczeń w grudniu 1932 r. Stąd też duży nacisk położono na sprawy organizacyjne. Usprawniono, często poprzez zmianę składu, pracę komisji środowiskowych. Przesłano do prasy komunikat o działalności komitetu z infor-

macją o przysyłaniu dokumentów związanych z pracą niepodległościową. Uchwalono regulamin prac komitetu, co pozwoliło na bezproblemowe podejmowanie decyzji większością głosów. Zgodnie z nim sekretarz generalny Wacław Jędrzejewicz pełnił też funkcję skarbnika, a sprawy administracyjne prowadziło biuro komitetu pod kierownictwem kpt. Franciszka Sakowskiego.

Biorąc pod uwagę specyfikę dzia-

łalności konspiracyjnej czy wojskowej w zależności od terenu działania komisje środowiskowe musiały opracować własne zasady potrzebne do rozpatrywania wniosków. Organizacje niepodległościowe działały przecież w różnym czasie i w różnych warunkach. Odpowiednie kryteria musiały być więc przyjęte dla przyznania odznaczenia odpowiedniej klasy. Nie raz stwierdzano podczas posiedzeń komisji jak płynne są granice pomiędzy nadaniem Krzyża Niepodległości z Mieczami czy też bez lub też pomiędzy krzyżem a medalem. Ostatecznie z ponad trzydziestu komisji pozostawiono do działania dwadzieścia dwie.

Jeszcze pod koniec 1930 r. dekorowano bardzo dużą grupę działaczy niepodległościowych. Szczeg-

ólnie wyróżniono członków Organizacji Bojowej PPS za udział w rewolucji 1905-1907 r. Dominowali także żołnierze Legionów Polskich oraz członkowie Polskiej Organizacji Wojskowej. Nie zapomniano przy tym o nieżyjących już bohaterach m.in.: Józefie Montwiłł-Mireckim, Stefanie Okrzei, Henryku Baronie, Leopoldzie Lis-Kuli, Stanisławie Sław-Zwierzynskim i Bolesławie Mościckim. Wśród wyróżnionych Krzyżem Niepodległości znajdowała się też pierwsza żona marszałka Piłsudskiego, zmarła w 1922 r. Maria z Koplewskich Piłsudska, znana ze swej działalności w PPS.

Dekoracja członków Polskiej Partii Socjalistycznej stawała się dosyć znaczącym problemem. Bowiem

KOMITET
KRZYŻA I MEDALU NIEPODLEGŁOŚCI
Konto P. K. O. Nr. 24.560
Nr. 15/5761

Warszawa, dn. 9 MAJ 1932 r.
Al. Ujazdowskie Nr. 1.

Pan Skiba Aleksander sierż.

Łomża

Zarządzeniem Pana Prezydenta Rzeczypospolitej
Polskiej z dn. 3 MAJ 1932 r. został Pan
odznaczony
MEDALEM NIEPODLEGŁOŚCI.

Proszę o wpłaćenie do P.K.O. według załączonego
czeku zł 8.— (osiem) na konto Komitetu Nr. 24.560,
a odznaczenie wraz z dyplomem zostanie Panu prze-
słane bezpośrednio.

KIEROWNIK BIURA KOMITETU
Fr. Sakowski por.)

Zawiadomienie o przyznaniu medalu sierż. Aleksandrowi Skobie.

The notification of giving the medal to sergeant Aleksander Skiba.

zgodnie ze statutem partii jej członkowie nie mogli przyjmować odznaczeń. Wyjątkiem były jedynie wyróżnienia wojskowe. To samo dotyczyło posłów i senatorów podczas pełnienia przez nich funkcji. Postanowiono więc, iż należy Krzyż i Medal Niepodległości uznać w swoim charakterze za „odznaczenie wojskowe”. Po aprobacie Rady Ministrów, prezydent Mościcki 21 marca 1931 r. zmienił odpowiedni ustęp art. 1 ustawy. Nic więc już nie stało na drodze dekoracji członków parlamentu podczas trwania ich kadencji jak też licznej grupy, zasłużonej w dziele odzyskania niepodległości, działaczy PPS.

Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości musiał także zająć się sprawą kosztów związanych z wyróżnieniem. Należało przecież opłacić wybite oznaki krzyża i medalu, druku dyplomów oraz wykonanie pudełek oraz wstążek na odznaczenie. Przyjęte kwoty w 1930 r. i uwzględnione w preliminarzu szybko przestały być aktu-

alne. Przyjęto, iż za Krzyż Niepodległości z Mieczami zwracać się będzie 10 zł 45 gr, zaś za krzyż 9 zł 45 gr. Sam medal miał kosztować 4 zł 70 gr. Zaś faktycznie krzyż z mieczami kosztował 20 zł, a bez mieczy 19 zł. Zaczęto więc szukać też tańszych wykonawców.

Pierwszą partię krzyży i medali zamówiono w mennicy państwowej w Warszawie. Na medalu fakt ten zaznaczono umieszczając na awersie, w środku odcinka, znak mennicy - herb Kościeszka. Na krzyżu, tak jak na orderach wybijanych przez mennicę, znaku mennicznego nie umieszczano.

Druk dyplomów w trzech różnych wersjach: na krzyż z mieczami, krzyż i medal zlecono warszawskiej firmie Jana Cotty. Produkcję wstążek zamówiono prawdopodobnie u Bogusława Hersego w Warszawie.

Rychło jednak okazało się, iż przy takiej masie wniosków odznaczeniowych nie będzie można za-

spokoić dużej liczby wyróżnionych. Również sami dekorowani zaczęli poszukiwać w zakładach grawerskich tańszych krzyży i medali, chcąc mieć oznaki do przyznanych już przez prezydenta odznaczeń. Niektórzy pragnęli także posiadać drugie egzemplarze przyznanych wyróżnień. Nie trzeba byłoby ich przetrzucać z munduru na mundur, czy też z jednego ubioru na drugi. Produkcję krzyży i medali podjęli m.in.: Wiktor Gontarczyk (Warszawa, ul. Miodowa nr 19) i Stanisław Zygałdewicz (Warszawa, ul. Nowy Świat nr 59) - znani warszawscy grawerzy. Pierwszy z nich sygnował swoje medale monogramem „WG”, zaś drugi Krzyże Niepodległości z Mieczami wybijał umieszczając na awersie wypukłego - a nie wklęsłego - orła.

W następnych latach w sukurs warszawskim grawerom przyszła także francuska firma Arthus Bertrand w Paryżu. Zamówiono u niej w latach trzydziestych partię medali na potrzeby komitetu. Swoje wyroby sygnowała ona na obrzeżu medalu napisem: BRONZE.

Zgodnie z art. 5 rozporządzenia o Krzyżu i Medalu Niepodległości oznaki nabywali odznaczeni „na koszt własny”. Ich cena też była zróżnicowana. W komitecie koszt ten był następujący: krzyż z mieczami - 20 zł, sam krzyż - 19 zł, medal - 8 zł. Płacono też za legitymacje. Jej wydanie kosztowało odznaczonego 2 zł.

Można było jednak zrezygnować z zakupu w komitecie i zakupić oznaki u grawerów. Tam ceny były ujednolicone i wynosiły: krzyż z miecza-

mi - 19 zł, sam krzyż - 18 zł, miniaturki odpowiednio - 12 i 10 zł, zaś medal - 7 zł, a miniaturka 2,50 zł.

W swojej codziennej pracy komisje powołane przez Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości stanęły wobec ogromu wniosków złożonych przez ubiegających się o wyróżnienie. Istotnym elementem było więc przyjęcie określonych kryteriów poprzez poszczególne komisje. Stawało się to tym istotniejsze, iż nie mogły obowiązywać przyjęte wcześniej - pod koniec lat dwudziestych - kryteria automatycznej zamiany np. Orderu Odrodzenia Polski - na Krzyż Niepodległości, zaś Krzyża Zasługi na Medal Niepodległości. Rychło więc okazało się, iż należy te sprawy prze-

Medal Niepodległości wykonany w paryskiej firmie Bertrand (awers).

The Medal of Independence made in the Bertrand firm in Paris (obverse).

Krzyże Niepodległości

do nabycia w firmie:

S. ZYGADLEWICZ

Warszawa, Nowy-Świat 59, tel. 747 - 88.

KRZYŻE NIEPODLEGŁOŚCI

z mieczami — 19 zł, miniaturki — 12 zł.
bez mieczy — 18 zł, „ — 10 zł.

KRZYŻE P. O. W — 5 zł, miniaturki — 2.50 zł.

Polecamy wszystkie ordery polskie i Państw zaprzyjaźnionych. Na listowne zamówienia wysyłamy za zaliczeniem.

Reklama firmy S.Zygałdewicza produkującego Krzyże Niepodległości.

An advertisement of S.Zygałdewicz's firm, making Crosses of Independence.

dyskutować i przebadac powtornie. Jeszcze w 1929 r. gen. Julian Stachiewicz pisal: „zwykly zolnierz POW, partyzant z oddzialow lotnych, ktory dawniej byl kwalifikowany do brązowego lub srebrnego Krzyza Zaslugi, moze byc teraz przedstawiony nawet do Krzyza Niepodleglosci z Mieczami”.

Pod wplywem sugestii i zlozonych memoriałow komitet przyjal prawne kryteria, ktore winne byc uwzględnione w pracach komisji. I tak np. w Legionach Polskich podstawa ubiegania sie miala byc sluzba od 6 sierpnia 1914 r. do 1 listopada 1916 r. W Komisji Formacji Polskich na Wschodzie brano pod uwage trzy okresy: rządów carskich - jako prace „w warunkach grozy i

beznadziejnosci”; od zrzucenia caratu do rządów bolszewickich - jako czas „wiekszych mozliwosci pracy jawnej w kierunku organizowania i uruchomienia sil polskich”, oraz rządów bolszewickich - jako czas „jawnej i konspiracyjnej walki w warunkach bezprawia i terroru stosowanego w walkach”.

Odmienne zaś podchodzono np. wobec zolnierzy Armii Polskiej we Francji, gdzie przyjeto zasade, ze „wymagania dla oficera lub szeregowca z cenzusem naukowym /.../ powinny byc znaczne surowsze od wymagań dla szeregowych bez cenzusu”.

Bardzo surowe kryteria przyjelo m.in. „Podkomisja Obrony Lwowa” dzialajaca w ramach grupy POW oraz

Odznaczenie 1800 Obrońców Lwowa.

Przygotowania do uroczystosci lwowskich ukończone.

Ze Lwowa donosi (C): Prace przygotowawcze do wielkich uroczystosci lwowskich zostaly ukończone.

Dekoracja Obrońców Lwowa bedzie pierwsza masowa dekoracja zolnierzy krzyzem i medalem Niepodleglosci. Dekoracji dokonaj w zastępstwie Prezydenta Rzeczypospolitej jedna z wysokich osobnosci.

Odznaczonych zostanie okolo 1800 obrońców Lwowa, w tem 500 krzyzem, zaś okolo 1300 medalem. Wspól 500 krzyzy, w tem 8-miu z mieczami, polowa mulej wiecej przypada na poległych.

Jeden krzyz z mieczami ozdobi mogile Nieznanego Zolnierza, drugi mogile sp. plk. Łapinskiego-Nilskiego, szafa cztobna obrońcy Lwowa, pozostale zaś otrzymaja 6-ciu najwybitniejszych obrońców Lwowa, a to: brygadzier Maczyński, gen. Mond, plk. Abraham, plk. Boruta-Spiechowicz, plk. Greffner i jeden z mlodszych oficerów.

Jednym z najpiekniejszych momentów programu bedzie dekoracja grobu Nieznanego Zolnierza w dniu 12 bm. Zostanie odwołana nastojnie lista poległych, którzy

odznaczeni zostali Krzyzem Niepodleglosci. Bedzie to druga w Polsce symboliczna dekoracja grobu Krzyzem Niepodleglosci.

Pierwsza odbyła sie w 70-lecie Powstania Styczniowego na stokach Cytadeli w Warszawie.

Jak wiadomo 17 specjalnych pociagów z całej Polski przybywa na lwoskie uroczystosci. Przyjedzie wielka ilosc towarzystw, organizacji, delegacje pulków, ktore nastaly w Obronie Lwowa, lub przybyly z odsieczą oraz wiele publicznosci z całego kraju.

• • •

Warszawa, 9 listopada. (PAT) Dzisiejszy „Monitor Polski” zamieszcza zarzadzenie n. Prezydenta Rzeczypospolitej, nadajace Krzyz Niepodleglosci z mieczami poległym w obronie Lwowa w czasie od 1 listopada do 21 listopada 1918 r. jako symbol uznania ich zaslug w walce o Niepodleglosc Polski oraz liste osób, odznaczonych Krzyzem Niepodleglosci z mieczami, Krzyzem Niepodleglosci i Medalem Niepodleglosci.

Informacja o dekoracji Krzyzem Niepodleglosci Grobu Nieznanego Zolnierza we Lwowie.

An information about the Tomb of the Unknown Warrior in Lwów decoration with the Cross of Independence.

KOMITET
KRZYZA I MEDALU NIEPODLEGŁOŚCI

Warszawa, dn. 9 XI 1933
Al. Ujazdowskie Nr. 1.

Konto P. K. O. Nr. 24.560
Nr. 1157
10654

Pan: Mr. Obrońców Lwowa
Lwowa

Zarządzeniem Pana Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 9 XI 1933 r. został odznaczony

KRZYŻEM NIEPODLEGŁOŚCI Z MIECZAMI

s. p. Łapinski Stanisław
Stanisława do odznaczenia

Na wniosku proponującym s. p. Łapinski Stanisława jest podany adres Pan _____ jako najbliższej rodziny.

Proszę o wpłacenie do P.K.O. według załączonego czeku kwoty zł 20.-- (dwadzieścia) na konto Komitetu Nr. 24.560, a odznaczenie wraz z dyplomem zostanie Pan _____ przesłane bezpośrednio.

Załączony kwestjonariusz proszę po wypełnieniu przesłać do Biura Komitetu Warszawa 11, Al. Ujazdowskie Nr. 1.

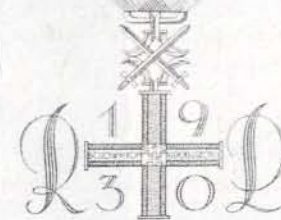
KIEROWNIK BIURA KOMITETU
Fr. Salsowski por.

Powiadomienie o dekoracji.

A notification of a decoration.

Autoportret kpt. dypl. Stanisława Nilskiego-Łapińskiego.
Certificated captain Stanisław Nilski-Łapiński's self-portait.

**PRZEWODNICZĄCY KOMITETU
KRZYŻA I MEDALU
NIEPODLEGŁOŚCI
CZYNI WIADOMEM, ŻE ZARZĄDZENIEM
DANA PREZYDENTA
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
Z DNIA 9. XI. 1935 ROKU
SP. STANISŁAW KAZIMIERZ
MARCIN ŁAPIŃSKI
ZOSTAŁ ODZNACZONY
KRZYŻEM NIEPODLEGŁOŚCI
Z MIECZAMI
ZA PRACĘ W DZIELE ODZYSKANIA
NIEPODLEGŁOŚCI**

PRZEWODNICZĄCY KOMITETU
KRZYŻA I MEDALU NIEPODLEGŁOŚCI

SEKRETARZ GŁÓWNY KOMITETU

Dyplom Krzyża Niepodległości z Mieczami ppłk. dypl. Stanisława Nilskiego-Łapińskiego.

Certificated lieutenant-colonel Stanisław Nilski-Łapiński's diploma for the Cross of Independence with Swords.

Komisja Powstania Wielkopolskiego. Przyjęto tam bowiem bardzo krótkie przedziały czasowe (1-11 listopada 1918 r., wyjątkowo po 12 listopada - Lwów; oraz 27 grudnia 1918 - 17 stycznia 1919 r. - Poznańskie). W przypadku Powstania Wielkopolskiego przyjęto też limit 5000 wyróżnień, stosując przy tym proporcje krzyży do medali jako 1:5. Dopiero w 1937 r. marszałek Edward Śmigły-Rydz zgodził się na zniesienie limitu obowiązującego jedynie wobec tej grupy działaczy i żołnierzy niepodległościowych.

W momencie tworzenia Głównej Komisji Odznaczeniowej, a następnie Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości nie sądzono jaki wysiłek organizacyjny trzeba będzie przedsięwziąć. Dopiero z upływem lat działania zdano sobie sprawę jaka grupa ludzi kandyduje do nowego odznaczenia wojskowego. Wśród nich znalazła się masa byłych żołnierzy i wojskowych, którym nieprzyznano Krzyża i Medalu Niepodległości bądź Krzyża Walecznych. Większość z nich automatycznie (dzięki działalności przed wybuchem wojny polsko-sowieckiej nabywała praw do Krzyża i Medalu Niepodległości. Wobec ogromu pracy wiadomym się stało, że niemożliwością będzie zakończyć nagradzanie w terminie, czyli do końca 1932 r.

Już wiosną 1932 r. według oficjalnych danych wyróżnionych było blisko 15 tysięcy osób. Wśród nich rozdysponowano 1.054 Krzyży Niepodległości z Mieczami, 8.498 Krzyży Niepodległości oraz 5.037 Medalu Niepodległości. Z tego blisko jedna trzecia krzyży (obu wersji) to były nadania pośmiertne.

Gen. broni Leon Berbecki z Krzyżem Niepodległości z Mieczami.

Service-general Leon Berbecki with the Cross of Independence with Swords.

Na ewentualne ogłoszenie nadania w „Monitorze Polskim” czekało jeszcze blisko 8 tysięcy wyróżnionych. Do oficjalnego nadania potrzebna jeszcze była opinia wojewodów, a ci nie raz potrafili zdecydowanie pozytywnie zaopiniowanym wnioskom przeciwstawić się. Różne były powody niechęci wojewodów - przedstawiciele przecież rządzącej administracji. Nie zgadzano się z różnych powodów przeważnie politycznych: „ponieważ stoją w opozycji do rządu”, „zwolennik Stronnictwa Chłopskiego i intrygant polityczny”; „sympatyk Stronnictwa Narodowego”. Wojewoda krakowski dr

Mikołaj Kwaśniewski nie zgadzał się na dekorację „ze względów politycznych i na ich ustosunkowanie się do rządu”. Zastępca wojewody łódzkiego Władysław Jaszczołta - wicewojewoda Lutomski pisał, że „odznaczenie nie jest wskazane bo osoby są podejrzane o komunizm”, czy też jak poseł Adam Próchnik jest „aktywnym członkiem CKW PPS”. Odrzucano kandydatów szczególnie za działalność w partiach opozycyjnych bądź co nie raz było wygodną przykrywką dla administracji państwowej „za skomunizowanie i jawne sympatie bolszewickie”. Na szczęście takich przypadków nie było dużo. O wiele bardziej często opiniowano kandydatów negatywnie „ze względu na ich konduktę moralną”. Obawiano się bowiem, iż fakt dekoracji tych obywateli Krzyżem lub Medalem Niepodległości wywoła „zdziwienie w miejscowym społeczeństwie”.

Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości miał także grupę osób, która z różnych powodów odmawiała przyjęcia wyróżnienia. Bardzo często krył się pod tym faktem kontekst polityczny. Mimo przyznania krzyży, nieprzyjęli ich m.in.: b. prezydent Rzeczypospolitej Stanisław Wojciechowski, senator i nestor ruchu socjalistycznego - Bolesław Limanowski, weteran powstania styczniowego - Władysław Kolendo, wdowa po Feliksie Perlu - działacz PPS. Zdawano jednak przy tym sprawę, że odmowa przyjęcia wyróżnienia jest indywidualną sprawą każdego odznaczonego.

W 1932 r. mimo powołania do swego grona jako doradcę mjr. dr. Wacława Lipińskiego, Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości nie był w stanie zakończyć prac. Wystąpiono więc z wnios-

Mjr Riedl, zca dcy 42 pp z Krzyżem Niepodległości.

Second commander of 42nd infantry regiment, major Riedl with the Cross of Independence.

skiem o przedłużeniu prawa nadawania do 31 grudnia 1933 r. I tak wobec ogromu prac termin zakończenia działalności był kilkakrotnie przesuwany.

W ciągu 1933 r. zwiększono maksymalnie liczbę załatwionych wniosków odznaczeniowych. Wyróżniono już bowiem do lutego 1935 r.: 1554 osoby Krzyżem Niepodległości z Mieczami, 24126 osób Krzyżem Niepodległości i 28008 osób Medalem Niepodległości. Do załatwienia pozostało jeszcze prawie 30 tysięcy nie zakończonych spraw. Mimo to postanowiono nie zwracać się z prośbą o kolejną prolongatę terminu zakończenia prac. Utworzono Komisję Likwidacyjną Komitetu, do którego weszli: Aleksandra

Krzyż Niepodległości z Mieczami (awers).

The Cross of Independence with Swords (obverse).

Piłsudski, Walery Sławek, Jan Kołtąj-Szrednicki, Adam Koc i Wacław Jędrzejewicz. Jak zapisał w pamiętniku Jędrzejewicz: „W związku z kończącymi się pracami Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości (...) zaprosiłem kolegów z biura Komitetu na śniadanie u siebie, na Żoliborzu. Poprosiłem także Sławka, po śmierci Piłsudskiego przewodniczącego Komitetu. Bardzo chętnie przyjął zaproszenie i przyjechał tramwajem do mnie na ówczesną ulicę Górskiego. Nie pamiętam nazwisk wszystkich obecnych ale przypominam sobie kpt. Franciszka Sakowskiego, sekretarza biura, i mjr. dr. Wiktora Kalicińskiego (...). Obiad odbył się w legionowym, bardzo swobodnym nastroju”.

Nie zaprzestano jednak jeszcze

Legitimacja Jana Stanisława Jankowskiego na Krzyż Niepodległości.

Jan Stanisław Jankowski honoured with The Cross with Swords-his legitimization.

Plk. Jan Litewski, dca 2 pułku ułanów grochowskich z Krzyżem Niepodległości.

Commander of 2nd grochowski uhlan regiment, colonel Jan Litewski with the Cross of Independence.

pracy lecz zmieniono jej tryb. Chciano bowiem dokończyć jeszcze sprawy niezakończonych. W czerwcu 1934 r. do pomocy sekretarzowi generalnemu Wacławowi Jędrzejewiczowi przydzielono pięciu oficerów. Byli to: ppłk dypl. Feliks Kwiatek, ppłk Wacław Zborowski, mjr dr Wiktor Kaliciński, mjr Janusz Żuławski, mjr Kazimierz Kaciukiewicz. W okresie późniejszym skład ten został uzupełniony o kpt. Franciszka Sakowskiego. Ich zadaniem było opracować do końca pozostawione wnioski poszczególnych komisji. Stanowili oni Komisję Współpracy z se-

cretarzem generalnym. Mieli zastąpić niedziałające od 1934 r. komisje środowiskowe. Liczono się bowiem z faktem, iż władze zdecydowały się jeszcze na wznowienie ustawy. Ta Komisja Pomocnicza podzieliła następująco między siebie zakres prac: mjr Janusz Żuławski i kpt. Franciszek Sakowski - Legiony Polskie; mjr Wiktor Kaliciński - Strajki Szkolne, Tajne Nauczanie, Liga Kobiet oraz sprawy Komisji Ogólnej; ppłk Wacław Zborowski - PPS i POW; ppłk Feliks Kwiatek - ZWC, Związek Strzelecki, Drużyny

Rtm. 4 pułku ułanów zaniemeński z Krzyżem Niepodległości z Mieczami.

Captain of horse of 4th zaniemeński uhlan regiment with the Cross of Independence with Swords.

Strzeleckie, Organizacja Młodzieży Narodowej, „Filarecja”, Sprawa Kilińskiego, Narodowy Związek Robotniczy, Śląsk Cieszyński, Powstanie Górnoląskie, Powstanie Poznańskie; mjr Kazimierz Kaciukiewicz - Armia Polska we Francji, Formacje Polskie na Wschodzie, Dywizja Syberyjska.

W późniejszym okresie dokooptowano do nich jeszcze pięciu oficerów: kpt. Jana Brodę, kpt. Władysława Karasia, mjr. Józefa Spychalskiego, kpt. Bolesława Studzińskiego i ppłk. dypl. Jerzego Wądołkowskiego. Jak więc widzimy sprawy związane z nadaniem Krzyża i Medalu Niepodległości zostały całkowicie przejęte przez woj-

skowych. Trzeba jednak przyznać, że wykonano ogrom prac administracyjnych. Od czerwca 1934 r. do czerwca 1938 r. Komisja Współpracy odbyła 151 posiedzeń i rozpatrzyła ponad 150000 wniosków na odznaczenie.

Istotne zmiany w dziejach Krzyża Niepodległości zaszły po śmierci marszałka Józefa Piłsudskiego. 12 czerwca 1935 r. Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości wznowił swoją działalność. Należało więc uzupełnić skład komitetu w związku ze śmiercią Piłsudskiego i gen. Juliana Stachewicza. Powołano więc na ich miejsce gen. Mieczysława Dąbkowskiego (pre-

wodniczącego komisji PPS) oraz płk. dypl. rez. Bolesława Świdzińskiego. Nowym przewodniczącym Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości został wybrany Walery Sławek. On też kładł swój podpis na dyplomach do odznaczeń nadanych przez prezydenta Ignacego Mościckiego po grudniu 1933 r. Na wcześniejszych miano umieszczać fascimile podpisu marszałka Józefa Piłsudskiego, gdyż jak uznał sam komitet „bo odznaczenie nadane było za jego życia”.

Dopiero wiosną 1937 r. opublikowano ustawę „O zmianie rozporządzenia Prezydenta RP z 29 X 1930 r.”.

Stanowiła ona, że Krzyż i Medal Niepodległości będzie nadawany do 30 czerwca 1938 r. Wnioski nań można było składać do końca 1937 r. Potem Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości miał się rozwiązać, a cała dokumentacja miała trafić do Instytutu Józefa Piłsudskiego.

Istotną sprawą było też wprowadzenie instytucji Sądu Honorowego Krzyża i Medalu Niepodległości. Wprowadzono także zapis mówiący o utracie odznaczenia. Omówiono też na jakich zasadach miało się to odbywać.

Powołany sąd honorowy wyposażony był w szerokie uprawnienia i kompetencje. Ukonstytuował się on 20 kwietnia 1937 r. Na jego przewodniczącego wybrano gen. Ferdynanda Zarzyckiego, a jego zastępcami gen. Jana Kruszewskiego i płk. Teofila Marescha. Na sekretarzy powołano: mjr. dr. Wiktora Kalicińskiego, mjr. Kazimierza Kierowskiego, mjr. Bronisława Kowalczyńskiego, dr. Wojciecha Chuchlę i kpt. Władysława Karasia.

Szczegółowy regulamin opracowali płk Maresch i dr Chuchla. Składał się z 57 paragrafów i był wzorowany na regulaminie wojskowych sądów honorowych. Dla sprawnej działalności sądu powołano 6 kompletów sędziowskich z przewodniczącymi: gen. Stefanem Hubickim, senatorem Rudolfem Kornke, gen. Mieczysławem Dąbkowskim, gen. Janem Kołłątaj-Szednickim i ppłk. Tadeuszem Lechnickim. W czasie swojej działalności sąd honorowy (do lutego 1939 r.) odebrał 67 wyróżnień. Pozostawił zaś po rozpatrzeniu 134. Ogółem miał do rozpatrzenia 631

Opinia wojewody (o ile nie doleca się jej podpisu)	<p>Podkomisja Odznaczeniowa <i>Włodzisław</i> <i>1937</i></p>
Opinia ministra, występującego z inicjatywą odznaczenia, — dla ministra właściwego do przedstawienia wniosku.	<p>Krzyż Niepodległości przyznano na posiedzeniu Komitetu w dniu <u>21-10</u> 1937 r. Prot. pos. Nr <u>19</u> str. <u>3</u></p> <p>Zarządzenie Prezydenta Rzeczy z dnia <u>6-11</u> 1937 r. ogłoszone w Monitorze Polskim Nr <u>132</u> z dnia <u>11-11</u> 1937 r. poz. <u>199</u> str. <u>2</u></p> <p>Zawiadomienie wysłano dn. <u>1937</u></p>
ZEF BIURA PERS. M. S. WOJSK. pism z dnia <u>25-11</u> 1937 r. w sprawie zgodę na odznaczenie. w <u>31</u> <i>15.11.37</i>	<p>Kwota 19 zł. w tym... na rachunek czek P. K. O. poz. _____ z dn. _____ 1937</p> <p>Odznaczenie z dyplomem wysłano dn. _____ 1937</p> <p>Podpis Ministra</p>

Dokumentacja Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości.

Dokumentation the Committee of the Cross and the Medal of Independence.

Płk. dypl. Stefan Iwanowski, dca 42 pp im. gen. J.H. Dąbrowskiego z Krzyżem Niepodległości.

Commander of the J.H. Dąbrowski 42nd infantry regiment, certificated colonel Stefan Iwanowski with the Cross of Independence.

Generalny Inspektor Sił Zbrojnych - marsz. Edward Śmigły-Rydz, mal. B. Pietrzyk.
Inspector-General of Military Forces marshal Edward Śmigły-Rydz, painted by B. Pietrzyk.

spraw. Nie rozstrzygniętych było 430 zgłoszonych przypadków. Były one wielokrotnie bolesne i przykre w swojej wymowie.

Wydawałoby się, że z upływem lat wniosków będzie mniej. Okazało się jednak odwrotnie. Poza wnioskami jeszcze nie rozpatrzonymi nastąpił w latach 1937-1938 masowy napływ wniosków. Do połowy 1937 r. przyznano już ponad 70 tysięcy krzyży i medali. Jednocześnie odrzucono ze względu na „brak pracy niepodległościowej” blisko 60 tysięcy wniosków.

Zdarzały się także często próby indywidualne o przyznanie odznaczenia oraz wnioski organizacji kombatanckich i stowarzyszeń. W tym ostatnim przypadku chodziło w pierwszym rządzie o dekoracje szandarów i chorągwi, a także herbów

Odznaka Ochotników Armii Polskiej z wizerunkiem Krzyża Niepodległości.

Polish Army Volunteers' decoration with a picture of the Cross of Independence.

Miniaturki Krzyża i Medalu Niepodległości wykonane w prywatnych warsztatach grawerskich.
Miniatures of the Cross and the Medal of Independence made in private engravers' shops.

miast. O dekorację Krzyżem i Medalem Niepodległości prosili m.in.: Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Wiedza” w Warszawie, Seminarium Nauczycielskie w Łowiczu, Związek Młodzieży Polskiej im. Szymona Konarskiego, lwowska organizacja POW i Stowarzyszenie byłych Więźniów Politycznych PPS - Frakcja Rewolucyjna. To ostatnie wraz z komitetami dzielnicowymi PPS w Warszawie wnioskowały o dekorację Krzyżem Niepodległości z Mieczami „starych, bojowych sztandarów praskich zwanych przez lud robotniczy „Sztandarami Okrzei”.

Stosowne wnioski o dekorację złożyły miasta Złoczów i Radoszkowice. O Krzyż Niepodległości wystąpił także dowódca 38 Pułku Strzelców Lwowskich z Przemyśla. Wzorowano się zapewne na dekoracjach sztandarów oraz herbów miast stosowanych przez Kapitułę Krzyża Virtuti Militari. Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości skłonny był początkowo nadać wyróżnienie miastom, instytucjom i sztandarom pułkowym. Był już przecież precedens z 1933 i 1934 roku związany z dekoracją tzw. Krzyża Traugutta w Cytadeli warszawskiej oraz dekoracją Grobu Nieznanego Żołnierza we Lwowie. Pamiętano bowiem, że w 70 rocznicę wybuchu powstania styczniowego, po odbytych uroczystościach, weterani powstania wraz z żołnierzami udali się na stok cytadeli. Gen. Edward Śmigły-Rydz dokonał wówczas - w imieniu prezydenta RP - symbolicznej dekoracji Krzyża Traugutta. Odczytane zarządzenie mówiło: „Nadaję Krzyż Niepodległości z Mieczami poległym i zmarłym powstańcom 1863 roku jako

symbol ich zasług w walce o niepodległość Polski. Odznaczenie to winno być zawieszane na Krzyżu Traugutta, na stokach Cytadeli w Warszawie”. 30 stycznia 1933 r. dekret został oficjalnie opublikowany w „Monitorze Polskim”.

Ostatecznie przyjęto jednak w 1935 r. zasadę nie rozpatrywania tzw. wniosków zbiorowych. To samo dotyczyło sytuacji, gdy Związek Dobroczyków wystąpił z propozycją nadania Krzyży Niepodległości wszystkim swoim członkom posiadającym Krzyż Pamiątkowy I Korpusu Polskiego w Rosji.

Rok 1938 był już rokiem końcowym działalności komitetu. Do połowy

Mjr Stefan Wolski z Krzyżem Niepodległości z Mieczami.

Major Stefan Wolski with the Cross of Independence with Swords.

**PRZEWODNICZĄCY KOMITETU
KRZYŻA I MEDALU
NIEPODLEGŁOŚCI
CZYNI WIADOMEM, ZE ZARZĄDZENIEM
PANA PREZYDENTA
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
Z DNIA 27. VI. 1938 ROKU**

JAN LUBECKI

**ZOSTAŁ ODZNACZONY
MEDALEM NIEPODLEGŁOŚCI
ZA PRACĘ W DZIELE ODZYKNIANIA
NIEPODLEGŁOŚCI**

PRZEWODNICZĄCY KOMITETU
KRZYŻA I MEDALU NIEPODLEGŁOŚCI

SEKRETARZ GENERALNY KOMITETU

Dyplom Medalu Niepodległości Jana Lubeckiego, z podpisem Walerego Sławka.

Jan Lubecki's diploma for the Medal of Independence, with Walery Sławek's signature.

Legitymacja mjr. Stefana Wolskiego.

Major Stefan Wolski's card.

wy roku, jak podawano w oficjalnym komunikacie nadano ponad 87 tysięcy wyróżnień (1792 - krzyże z mieczami, 34 883 - krzyże i 50 359 - medali). Odrzucono przy tym ponad 112 tysięcy wniosków. Rozpatrzono więc wszystkie wnioski odznaczeniowe zgłoszone do 31 grudnia 1937 r.

Kiedy wydawało się, że praca komitetu oraz nadawanie odznaczeń jest już definitywnie zakończone, wynikła 17 października 1938 r. zupełnie nowa sprawa. Chodziło o jeszcze jedną, nieujawnioną wcześniej grupę, mianowicie uczestników akcji powstańczej na „Śląsku Cieszyńskim za Olzą”. Przewodniczący komitetu Walery Sławek odczytał raport opracowany przez Mini-

sterstwo Spraw Zagranicznych. Mówił on o działalności tajnej organizacji przygotowującej grunt pod działania zmierzające do zajęcia Zaolzia przez Wojsko Polskie. Wyjaśnienia składali także zaproszeni goście: płk Jan Ciastoń z Oddziału II S.G.-wywiad oraz Wiktor Drymmer z MSZ (szef tzw. Komitetu Siedmiu - kierujący organizacją). Obaj związani od 1935 r. z działaniami na rzecz powrotu Śląska Zaolziańskiego do Macierzy.

Wszyscy członkowie komitetu byli za odznaczeniem powstańców. Przygotowany został projekt dekretu, który 19 października 1938 r. podpisał prezydent Mościcki. Wyróżnienia mogły otrzymać osoby, które „czynnie zasłużyły się w okresie walk

powstańczych o wyzwolenie w roku 1938 Śląska Cieszyńskiego za Olzą”. Miano je nadawać tylko do 31 marca 1939 r. Ostatecznym terminem składania wniosków był koniec stycznia.

Dzięki temu powołano ostatnią już w dziejach Krzyża i Medalu Niepodległości komisję. Była to komisja środowiskowa: „Powstanie na Śląsku Cieszyńskim za Olzą”. Przewodniczył jej mjr Edmund Charaszkiwicz, a w jej składzie znaleźli się m.in.: kpt. Feliks Ankerstein ps. „Filipek”, „Malski”; ppłk dypl. Ludwik Zych ps. „Duch”; mjr dr Wiktor Kaliciński; Maksymilian Szyprowski ps. „Maks”, „Plaskota” i Ru-

dolf Kobiela ps. „Bogusz”, „Solecki”, „Wiesław Wojnar”.

W wyniku pracy komisji nadano 10 Krzyży Niepodległości z Mieczami, 81 Krzyży Niepodległości oraz 282 Medale Niepodległości. W tym 17 nadań było pośmiertnych. Odrzucono zaś aż 1452 wnioski na dekorację krzyżem lub medalem. Dyplomy honorowe podpisywał nowy przewodniczący Aleksander Prystor, wybrany na to stanowisko po tragicznej śmierci Walerego Sławka.

Dekoracja powstańców zaolziańskich zakończyła praktycznie działalność komitetu oraz nadawanie Krzyży i Medalii Niepodległości. Mimo nacisku różnych organizacji i stowarzyszeń kombatanckich nie chciano już więcej kolejnego znowelizowania ustawy. Premier Rzeczypospolitej Polskiej gen. Felicjan Sławoj-Składkowski zobowiązał się jedynie, że „postara się zaspokoić żale przez zwiększenie nadania odznaczeń Krzyżem Zasługi”. Imponujący był bilans dziesięcioletniego okresu działalności komitetu. Jeszcze bardziej ogrom wykonanej pracy widoczny był w ilości nadanych wyróżnień. Nadano bowiem od 1930 r. 1 817 Krzyży Niepodległości z Mieczami, 35 271 Krzyży Niepodległości oraz 51 665 Medalii Niepodległości. Wśród tych 88 753 dekorowanych nadań pośmiertnych było 11 259, w tym 323 - krzyży z mieczami, 7 917 - krzyży oraz 11 259 medali. Można więc zaryzykować stwierdzenie o masowym rozdawnictwie tego odznaczenia. Pamiętać przy tym należy o około 200 tysiącach odrzuconych - z różnych przyczyn - wniosków na dekoracje Krzyżem lub Medalem Niepodległości. Duża grupa osób,

W garnizonie na Zaolziu, a.n.

In a garrison in Zaolzie; painted by an unknown painter.

zwłaszcza związanych z działalnością niepodległościową w latach wojny polsko-sowieckiej jak i udziałem w wojnie, mogła już od 15 czerwca 1939 r. starać się o nową zatwierdzoną przez sejm dekorację: Krzyż i Medal Ochotniczy za Wojnę. Niestety wybuch wojny 1 września 1939 r. stanął na tej drodze zaspokojenia żądań ludzi, którym od-mówiono de-

koracji Krzyżem bądź Medalem Niepodległości.

Na obczyźnie utworzono polską armię. Tam też znalazł się rząd oraz prezydent Rzeczypospolitej. Po latach wojny w wyniku układu między aliantami były to już tylko władze na wychodźstwie. Wydawało się, że sprawa Krzyża i Medalu Niepodległości będzie tylko wspomnie-

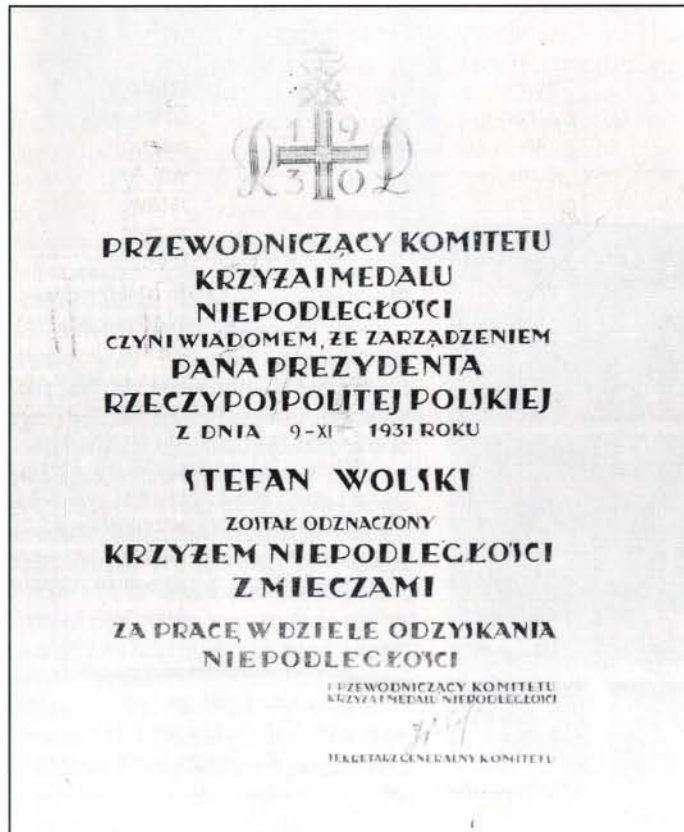
niem dawnych dziejów o wolnej i niepodległej Rzeczypospolitej. Stało się jednak inaczej.

Na emigracji nie zapomniano o istniejącym w ramach systemu orderowego Krzyżu i Medalu Niepodległości. Jeszcze w październiku 1941r. Naczelnny Wódz i minister spraw wojskowych gen. Władysław Sikorski nakazał przygotowanie nowych przepisów mundurowych dla wojska polskiego poza granicami Polski. Odpowiedni dział zajmował się także odznaczeniami i odznakami. Ustalono między innymi starszeństwo orderów i odznaczeń oraz zasady ich noszenia. Nowe przepisy opublikowane w „Dzienniku Rozkazów” obowiązywać zaczęły od 1 stycznia 1942 r. Pod pozycją 4, po Orderze Orła Białego, Virtuti Militari oraz Odrodzenia Polski (I, II i III klasy) umieszczono Krzyż Niepodległości z mieczami lub bez, zaś Medal Niepodległości umieszczono jako 11 w kolejności zawieszania na mundurze wojskowym. Tak więc w stosunku do okresu międzywojennego w hierarchii ważności Krzyż Niepodległości (z mieczami lub bez) ustąpił miejsca pierwszym trzem klasom Orderu Odrodzenia Polski. Jeszcze niżej spadł Medal

Niepodległości po wprowadzeniu w 1945 r. medali: wojska, morskiego i lotniczego. Zajęły one miejsce w hierarchii ważności tuż przed nim.

Nadawanie orderów i odznaczeń leżało w gestii prezydenta Rzeczypospolitej na Uchodźstwie. Zdawało sobie przy tym sprawę, iż praktycznie po zakończeniu wojny cała duża grupa żołnierzy Polski Podziemnej nie otrzymała żadnego znaku wyróżnienia, będącego widomym znakiem podziękowania ze strony władz Rzeczypospolitej na Uchodźstwie. Żołnierze Armii Krajowej mieli przynajmniej swoją Odznakę Pamiątkową Armii Krajowej. Poza tym pozostawali jednak w całej swojej masie żołnierze walczący o wolność Rzeczypospolitej w latach 1939 - 1945. To właśnie dla nich - tych zapomnianych żołnierzy Polski Podziemnej - postanowiono na emigracji odtworzyć Krzyż i Medal Niepodległości pod nazwą Krzyża i Medalu Niepodległości Polski Podziemnej.

Inicjatorem wznowienia odznaczenia był prezydent Rzeczypospolitej na Uchodźstwie August Zaleski. Pierwszy projekt Krzyża Niepodległości Polski Podziemnej powstał jeszcze na po-

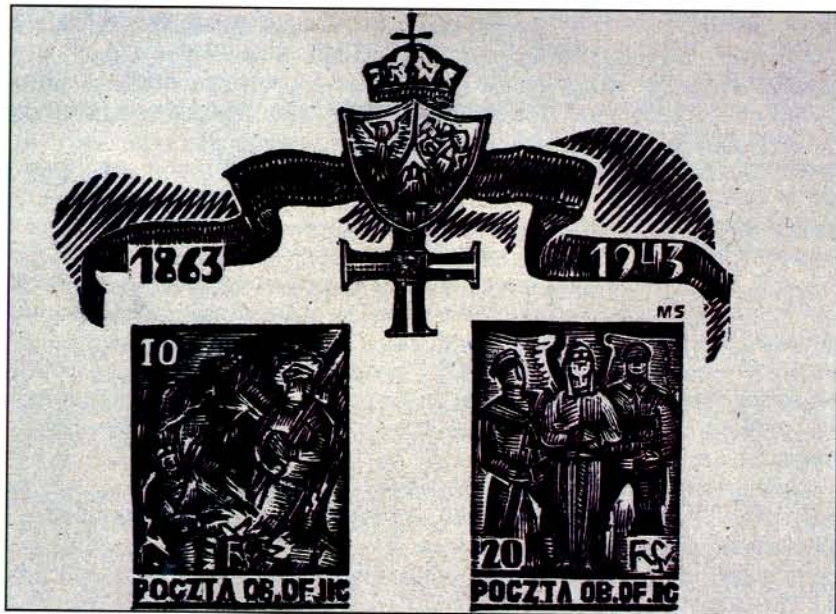

Dyplom Krzyża Niepodległości z Mieczami mjr. Stefana Wolskiego – zamordowanego w Katyniu.

Major Stefan Wolski's (murdered in Katyn) diploma for the Cross of Independence with Swords.

Próbrty odcisk menniczy.
The sample of mint print.

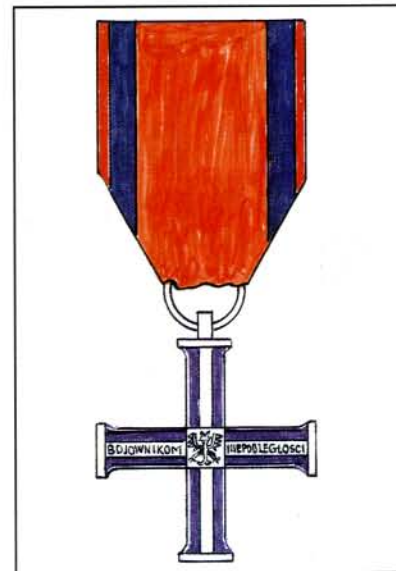
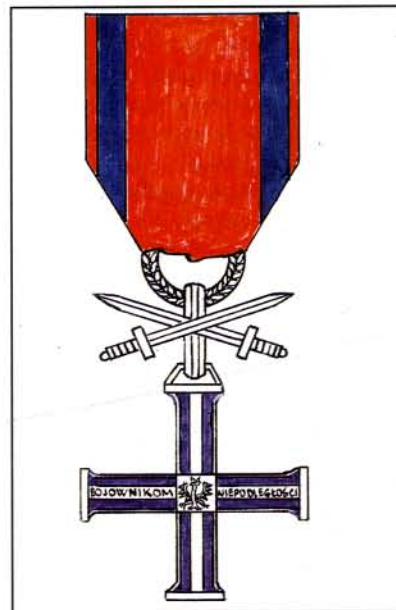

Pamiątkowa emisja Poczty Obozu Oficerskiego II C-Woldenberg z wizerunkiem Krzyża Niepodległości.

The commemorative issue with a picture of the Cross of Independence by the Postal Service of Officers' Camp II C-Woldenberg.

Próbne znaczki poczty obozowej z Woldenbergu (1943 r.) z wizerunkiem Krzyża Niepodległości.
Tentative stamps with a picture of the Cross of Independence by camp-post in Woldenberg (1943).

Projekt Krzyża Niepodległości (ok. 1954 r.)
The Independence Cross design (about 1954).

czątku 1954 r. Rożnił się on zdecydowanie od swojego poprzednika z lat międzywojennych. Wspólną cechą była jedynia barwa i układ barw na wstędze orderowej, choć w szczegółach też były niewielkie zmiany. Nowy krzyż miał być noszony na wstędze czarnej z dwoma czerwonymi paskami po bokach obwiedzionych obwódka w barwie białej. Jak więc widać układ barw wstęgi był bardzo zbliżony do wstęgi Krzyża Niepodległości z lat trzydziestych. Sam krzyż miał być typu greckiego, bez emalii. W centrum krzyża znajdować się miała podwójnie pleciona korona cierniowa z datami w środku 1939 i 1945. Na poziomych ramionach krzyża znajdować się miał napis: MĘCZENNIKOM ZA WOLNOŚĆ. Na stronie odwrotnej, także nieemaliowanej w centrum znajdowała się tarcza herbowa z godłem Rzeczypospolitej. Pod tarczą zaś umieszczono dwie skrzyżowane, stylizowane gałązki palmowe. Wstążka mocowana być miała z krzyżem za pomocą spleśzczonego uszka. Ostatecznie jednak przygotowany już projekt rysunkowy nie uzyskał akceptacji władz i nie został skierowany do realizacji.

Nie czekając na przygotowanie nowego wzoru krzyża prezydent August Zaleski 12 sierpnia 1954 r. wprowadził dekretem wznowienie Krzyża i Medalu Niepodległości pod nazwą Krzyż i Medal Niepodległości Polski Podziemnej. Dekret prezydencki opublikowano w „Dzienniku Ustaw” 14 sierpnia 1954 r.

Krzyż i medal wznowiono w celu „odznaczenia osób, które zasłużyły się czynnie dla niepodległości Oj-

czynny". Dotyczyć to miało okresu od 17 września 1939 r. do 1 lipca 1945 r. tak w kraju jak i na terytorium Niemiec i Związku Sowieckiego „w wykonaniu indywidualnie otrzymanych poleceń władz Polski Podziemnej” - jak głosił odpowiedni punkt dekretu. Wzorem Krzyża Niepodległości sprzed wojny nowe wyróżnienia miały mieć „charakter odznaczenia wojskowego”.

Sam krzyż wykonany miał być z metalu połączanego w kształcie krzyża greckiego, składającego się z 4 równych ramion o przekroju spłaszczonego ośmioboku, rozszerzonego na krańcach ramion i związanych pośrodku sześcianem. Wymiary krzyża 42 x 42 mm. Strona główna pokryta być miała czarną emalią przedzielonym paskiem złoconego metalu na każdym z ramion. Na ramionach poziomych umieszczono tak przed wojną napis: BOJOWNIKOM NIEPODLEGŁOŚCI. W centrum, na miejscu przecięcia się ramion krzyża

wyryty zaś stylizowany wizerunek orła. Na dolnym ramieniu (pionowym) krzyża umieścić miano znak Polski Walczącej - monogram z liter „P” i „W”. Strona odwrotna krzyża miała być nieemaliowana i gładka.

Medal Niepodległości Polski Podziemnej o średnicy 35 mm przedstawiać miał wyobrażenia trzech hydr przebitych trzema mieczami z napisem dookólnym: BOJOWNIKOM NIEPODLEGŁOŚCI. Na dole w odcinku umieszczono znak Polski Walczącej. Na stronie odwrotnej umieścić miano monogram „RP” (Rzeczpospolita Polska). Krzyż i medal nosić miano na wstędze orderowej takiej jak przedwojenny Krzyż i Medal Niepodległości.

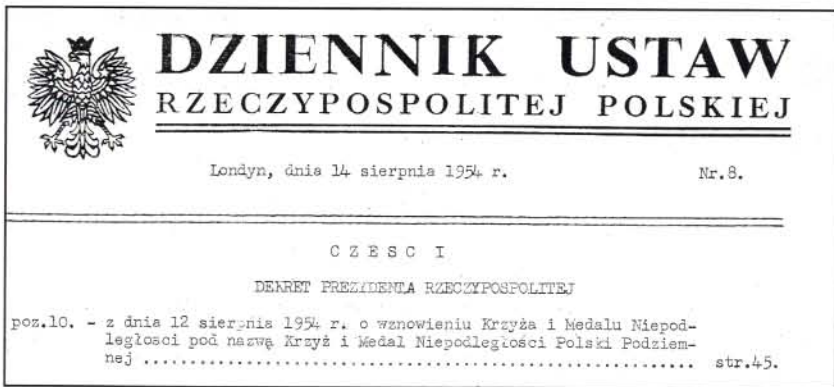
Specjalnie wyróżnić miano tych, którzy „walczyli z bronią w rękę o Niepodległość Ojczyzny, albo taką walką kierowali”. Im to przyznany miał być Krzyż Niepodległości Polski Podziemnej z mieczami”. Różnić się on miał od normalnego krzyża umie-

szczeniem pomiędzy krzyżem i wstążką orderową dwóch skrzyżowanych, połączanych mieczy, związanym ornamentem.

Prezydent August Zaleski postanowił przyznać pierwszym jedenaście Krzyży Niepodległości Polski Podziemnej z mieczami. Na mocy art. 4 dekretu z 12 sierpnia 1954 r. zostali wyróżnieni: miasto stołeczne Warszawa, gen. Stefan Grot-Rowecki, ojciec Maksymilian Kolbe, Franciszek Kwieciński, Mieczysław Niedziałkowski, Leon Nowodworski, Jan Piekalkiewicz, Kazimierz Pużak, Maciej Rataj, Cyryl Ratajski i Stefan Starzyński. Jak więc widać poza miastem Warszawą wszystkie pozostałe nadania były nadania-

mi pośmiertnymi przyznanymi w zasadzie wybitnym działaczom życia politycznego i wojskowego Polski Podziemnej.

Krzyże i medale nadawał zgodnie z dekretem prezydent RP na Uchodźstwie na przedstawienie prezesa Rady Ministrów, na podstawie wniosków składanych przez Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości Polski Podziemnej. Sam komitet składać się miał z pierwszych dziesięciu osób dekorowanych przez prezydenta Krzyżem Niepodległości Polski Podziemnej. Nie dotyczyło to oczywiście pierwszej dziesiątki dekorowanych na mocy dekretu Zaleskiego z 12 sierpnia 1954 r. Wzorem przedwojennego Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości w razie ustąpienia członka komitetu powoływano nowego spośród odznaczonych krzyżem. Komitet wybierał spośród swego grona przewodniczącego, dwóch zastępców i sekretarza generalnego. Odznaczeni wznowionym wyróżnieniem mieli otrzymywać dyplom. Oznakę krzyża bądź medalu należało nabyć na koszt własny. Przygotowaniem dyplomu miał zarządzać przewodniczący komitetu, rząd zaś miał ogłaszać publicznie wykazy osób dekorowanych. Ustalono też w dekrete miejsce nowych wyróżnień w systemie odznaczeniowym Rzeczypospolitej. Krzyż Niepodległości Polski Podziemnej zajmować miał miejsce po Krzyżu Niepodległości, zaś Medal Niepodległości Polski Podziemnej po Medalu Niepodległości. Wykonanie dekretu poruczono prezesowi Rady Ministrów czyli Stanisławowi Cat - Mackiewiczowi, który dekret ten obok ministra sprawiedliwości i kierownika ministerstwa spraw wewnętrz-

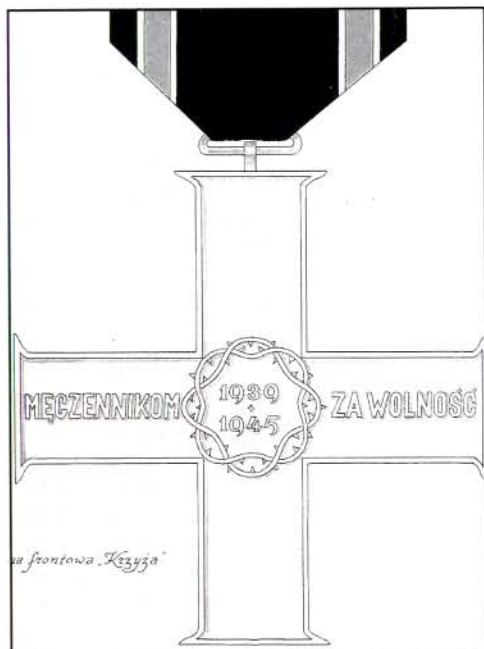
Obwieszczenie premiera Antoniego Pająka z dekretem prezydenta Augusta Zaleskiego o wznowieniu Krzyża i Medalu Niepodległości.

Prime Minister Antoni Pająk's notice, together with President August Zaleski's decree that the Cross and the Medal of Independence should be renewed.

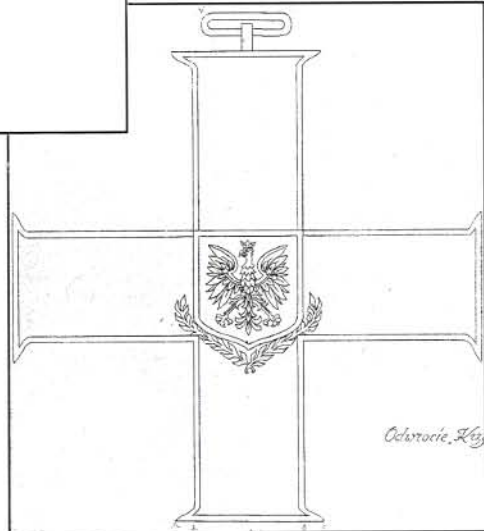
Gen. dyw. Stefan Grot-Rowecki.

General Division Stefan Grot-Rowecki.

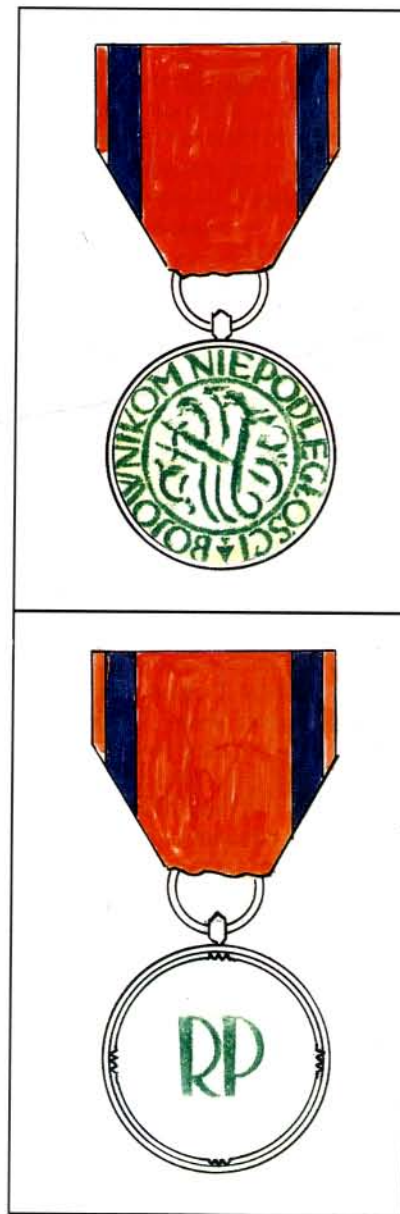
Projekt pierwszej wersji emigracyjnego Krzyża Niepodległości (niezrealizowany).

The first version of the emigration Independence Cross design (not realized).

trzych Stanisława Lubodzieckiego oraz ministra skarbu i i kierownika ministerstwa dla spraw obywateli polskich na obczyźnie Antoniego Pająka dekret ów podpisał. Wydawało się więc, iż sprawa jest już definitywnie załatwiona. Tak jednak się nie stało.

Mimo jedyne - i to trzeba przyznać de jure - nadania więcej do tej sprawy przez najbliższych kilka lat na emigracji nie powrócono. Nie zapomniało jednak o niej środowisko polskich kombatantów aktywnie uczestniczących w życiu politycznym

Projekt Medalu Niepodległości (ok. 1954 r.)

The Independence Medal's design (about 1954).

emigracji polskiej na uchodźstwie. 8 kwietnia 1959 r. prezydent RP August Zaleski podpisał dekret zmieniający swoje rozporządzenie z 12 sierpnia 1954r. o wznowieniu Krzyża i Medalu Niepodległości pod nazwą Krzyż i Medal Niepodległości Polski Podziemnej. Pod naciskiem emigracji wojskowej i politycznej powrócono do wizerunku Krzyża i Medalu Niepodległości z okresu dwudziestolecia międzywojennego. W nowym dekrete opublikowanym 8 kwietnia 1959 r. wykreślono z tekstu nazwę „Krzyż i Medal Niepodległości Polski Podziemnej”. Z wizerunku krzyża i medalu zniesiono znak Polski Podziemnej - kotwicę utworzoną jako monogram z liter „P” i „W”. Zmieniono też barwy wstęgi orderowej, na której noszone być miało wyróżnienie. Zgodnie z nowym dekretem prezydenta Zaleskiego krzyż i medal noszone być miały na wstążce czerwonej (37 mm) o dwóch pionowych paskach czarnych (szer. 3 mm) umieszczonych na obrzeżu wstęgi orderowej. Zamieniono więc jak widać kolejność barw na wstędze. Identycznie postąpiono, co warto przypomnieć, w okresie wojny ze wstęgą do Krzyża Walecznych.

Prezydent Zaleski na Radę Ministrów scedował też termin wydania rozporządzenia, które regulowałyby rozpoczęcie nadawania krzyża i medalu tak pośmiertnie jak i osobom żyjącym. Miano też powołać trójosobową komisję, uzupełnioną ewentualnie o dwóch zastępców członków. Dekret z 7 kwietnia 1959 r. obok prezydenta podpisali także premier Antoni Pająk, kierownik

Prośby o wznowienie Krzyża i Medalu Niepodległości.

The Independence Cross and Medal restitution's requests.

MSW Stanisław Pomianowski, oraz ministrowie: spraw zagranicznych Aleksander Zawisza, obrony narodowej płk dypl. Antoni Brochwicz-Lewiński, a także zastępujący kierownika ministerstwa wyznań religijnych, oświaty i kultury Zygmunt Muchniewski.

Mimo dwukrotnie podjętej próby reaktywowania Krzyża i Medalu Niepodległości do jej faktycznego nadania na emigracji nigdy nie doszło. Co nie oznacza, iż szerokie gremium emigracji wojskowej i politycznej o tej sprawie całkowicie zapomniało. Blisko trzydzieści lat później, wiosną 1988 r. do sprawy nadań Krzyża i Medalu Niepodległości znów powróciło środowisko kombatanckie na emigracji. O nadania tych odznaczeń upomnieli się m. in. Zwią-

zek b. Jeńców Z Niewoli Niemieckiej, skupiający wielu uczestników Tajnych Organizacji Wojskowych i żołnierzy AK oraz Koło Szkoły Podchorążych Piechoty. Do ich cennej inicjatywy włączono także Radę Organizacji Kombatanckich Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Idea wprowadzenia w życie nadawania krzyża i medalu była ze wszech miar szlachetna. Żądano od najwyższych władz państwa na emigracji wprowadzenia w życie postanowień dekretu prezydenta Augusta Zaleskiego z 1959 r. Przypominano, że zbliża się 70 rocznica odzyskania niepodległości, co stanowiło najlepszy pretekst do wcielenia w życie dekretu prezydenckiego. Chciano sięgnąć do gremium uznawanego za szczególnie autorytet w środo-

wisku emigracyjnym. Był nim Światowy Zjazd Delegatów Armii Krajowej. W korespondencji podkreślano: „Wielu kolegów, a zwłaszcza z Polski w tej sprawie u nas interweniuje podkreślając, że było by to dowodem, że nasze Najwyższe Władze na uchodźstwie o tym pamiętają, gdy uzurpatorskie władze PRL starają się tę Rocznicę wykreślić z pamięci i jej znaczenie umniejszyć a dla nich był by to widomy znak walki o Niepodległość Polski”.

Jeszcze latem 1988 r. prowadząc obfitą korespondencję z Radą Światowej Federacji Stowarzyszenia Polskich Kombatanatów i Radą Narodową Rzeczypospolitej Polskiej na Uchodźstwie podkreślano wielokrotnie: „70-rocznica odzyskania Niepodległości byłaby bardzo stosowną chwilą, by nasze Najwyższe Władze Państwowe dały wyraz uznania za do-

konane czyny na rzecz odzyskania Niepodległości Polski z narażeniem życia, lub utratą wolności osobistej”.

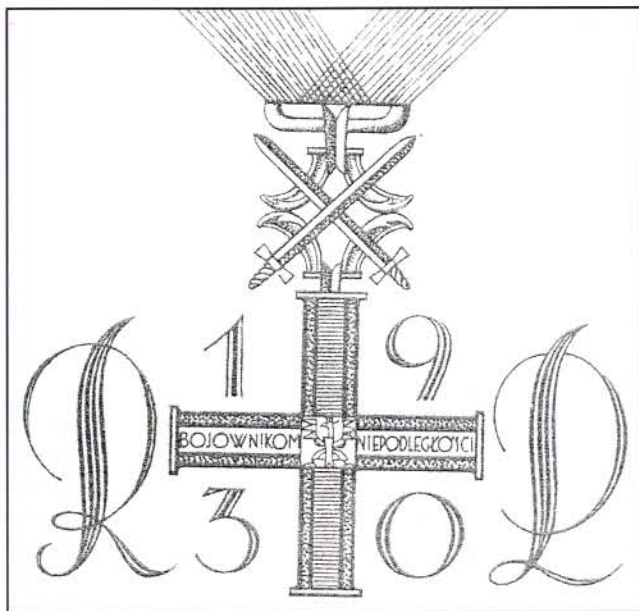
Mimo delikatnego nacisku środowiska kombatanckiego na władze emigracyjne nie doszło do faktycznego nadania Krzyża i Medalu Niepodległości na emigracji. O Krzyżu i Medalu Niepodległości nie zapomniano jednak i w Polsce. Po zmianie systemu społeczno-gospodarczego po 1989 r. w III Rzeczypospolitej powrócono w ostatnich latach do koncepcji restytuowania tych wyróżnień. Zaczęto przygotowywać koncepcję ustanowienia tego odznaczenia od nowa w oparciu o środowiska kombatanckie. Ośrodkiem koordynującym działania jest Urząd d/s Kombatanatów i Osób Represjonowanych. Być może w najbliższym czasie doczekamy się odnowienia ustawy o Krzyżu i Medalu Niepodległości.

NADANIA KRZYŻY I MEDALI NIEPODLEGŁOŚCI 1930 - 1959			
	II Rzeczypospolita	Rząd Polski na Uchodźstwie	Ogółem:
Krzyż Niepodległości z Mieczmi	1 817*	11**	1 828
Krzyż Niepodległości	35 271	-	35 271
Medal Niepodległości	51 665	-	51 665
Razem:	88 753	11	88 764

* w tym Krzyż Traugutta i Grób Nieznanego Żołnierza we Lwowie

** w tym miasto miasto Warszawa

BIBLIOGRAFIA SELEKTYWNA

Barbarski Krzysztof, Orders and Poland of the Republic of Poland 1939-1989, (w:) Polonia Restituta, London 1989

Bigoszewska Wanda, Polskie ordeiry i odznaczenia, Warszawa 1989

Bończa - Tomaszewski Wiesław, Kodeks orderowy. Przepisy obowiązujące posiadaczy orderów, odznaczeń, medali i odznak, Warszawa 1939

Filipow Krzysztof, Emigracyjne losy Krzyża Niepodległości, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska”, Białystok 1994, nr 8

Mały rocznik statystyczny, Warszawa 1939.

Piłsudska Aleksandra, Wspomnienia, Warszawa 1989

Puchalski Zbigniew, Wawrzyński

Tadeusz. Krzyż i Medal Niepodległości, Warszawa 1994.

Puchalski Zbigniew, Wojciechow-ski J. Ireneusz, Ordery i odznaczenia polskie i ich kawalerowie, Warszawa 1987

Sejda Kazimierz, Ordery, odznaczenia i medale Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1932

Stawecki Piotr, Warmiacy i Mazurzy - kawalerowie Krzyża i Medalu Niepodległości, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, Olsztyn 1994, nr 2-3 (204-205)

Wawrzyński Tadeusz, Działalność Głównej Komisji Odznaczeniowej (1928-1930) i Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości (1930-1939), „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, Warszawa 1985, t. 28.

THE CROSS AND MEDAL OF INDEPENDENCE (A SUMMARY)

252315

The Cross and the Medal of Independence were established by the President of Poland on 29 October 1930. The new decoration was to be conferred upon veterans who through armed struggle had made an active contribution prior to 1914 and during the First World War up until 1921 (excluding the Polish-Soviet War 1919-1920 regaining of independence). Later it was extended to those persons who had contributed in the recovery of the Trans. Olza region of Poland in 1938.

The decoration was conferred in tree forms: the Cross of Independence with Swords, the Cross of Independence and the medal of Independence. The insignia of the Cross was designed as a Greek type cross covered in black enamel with the inscription: TO THE FIGHTERS FOR INDEPENDENCE. The reverse was smooth. The medal had a relief presenting a picture of three hydras (symbolizing the tree partitioning powers) pierced by a sword. On the reverse of the medal was the monogram RP (Rzeczypospolita Polska – Republic of Poland). The decoration was worn on a

black ribbon with two thin red stripes. At The Cross and the Medal of Independence were awarded by the President on the recommendation of the Prime Minister. Applications were considered by a committee specially called. The cost of the insignia and diploma were covered by the recipients themselves.

In all 1 817 Crosses of Independence with Swords, 32 271 Crosses and 51 665 Medals of Independence were awarded between 1930 and 1939. This decoration was not used during the second World War. It was not until 1954 that it was revived in a modified form by the President of Poland in Exile. The name of the decoration was changed to The Cross and Medal of Independence of Fighting Poland. The design of both the insignia and the ribbon were changed. Eleven crosses of Poland's wartime resistance. No other awards were made. In 1959 by presidential decree the appearance of the decoration was altered back to the pre war design and name. Only the colours of the ribbon were reversed. However no awards were conferred.

Opracowanie graficzne:
BARBARA KUKLIK

Streszczenie w języku angielskim:
ANDRZEJ SUCHCITZ

Zdjęcia:
MIROSLAW CIUNOWICZ
ANDRZEJ CIULKIN
ARCHIWUM MUZEUM WOJSKA W BIAŁYMSTOKU
ARCHIWUM AUTORA

Redakcja i korekta:
ZESPÓŁ

© Copyright by Krzysztof Filipow, Białystok 1998

Reprodukcja ze zbiorów:
MUZEUM OKRĘGOWE W BIAŁYMSTOKU
MUZEUM WOJSKA W BIAŁYMSTOKU
MUZEUM WOJSKA POLSKIEGO W WARSZAWIE
KOLEKCJA J. CIBOROWSKIEGO
ZBIORY PRYWATNE

ISBN 83-86232-90-0

Wydawca:
OŚRODEK BADAŃ HISTORII WOJSKOWEJ
MUZEUM WOJSKA, ul. Jana Kilińskiego 7
Białystok 1998

*Niniejszą monografię wydano przy pomocy finansowej
Mennicy Państwowej S.A. w Warszawie
i Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku*

Druk: ORTHDRUK, ul. Składowa 9
15-399 Białystok